

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Journal of the Faculty of Divinity of Çukurova University

Cilt / Volume: 24 • Sayı / Issue: 1 • Haziran / June 2024 • 114-135

e-ISSN: 2564-6427 • DOI: 10.30627/cuilah.1414577

OSMANLIDA KISITLILAR ÜZERİNE VASÎ TAYİN USULÜ

Procedure for Appointing a Guardian for the Restricted in the Ottoman Empire

Nasi ASLAN

Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Adana, Türkiye

Prof. Dr., Çukurova University, Faculty of Divinity, Department of Basic Islamic Sciences, Adana, Türkiye

nasiaslan@cu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-0871-5102>

Ferdi MENTEŞ

Dr. Uzman Vaiz, Diyanet İşleri Başkanlığı, Kayseri, Türkiye

Ph.D., Preacher, Presidency of Religious Affairs, Kayseri, Türkiye

ferdimentes01@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0007-8887-1458>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/ Received: 04.01.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 29.04.2024

Yayın Tarihi/Published: 30.06.2024

Bu çalışmanın yazımında, "İslam Hukukunda Vasilik Kurumu ve Osmanlı Uygulaması-Tanzimat Dönemine Kadar" başlıklı doktora tezinden yararlanılmakla beraber, makale farklı belgeler ışığında yeni yorumlarla kaleme alınmıştır.

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Nasi Aslan-Ferdi Menteş)

Telif/Copyright: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Published by Çukurova University Faculty of Divinity, 01380, Adana, Türkiye. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

OSMANLIDA KISITLILAR ÜZERİNE VASİ TAYİN USULÜ

Procedure for Appointing a Guardian for the Restricted in the Ottoman Empire

Öz

İslam hukuku literatüründe vesâyet, yaşı küçük olan çocuklar ile ergenlik çağına girmiş ancak cünun, ateh ve sefeh gibi sebeplerle ehliyeti noksan olan kişilerin mallarının velî ya da vasî tarafından idare edilmesini ifade etmektedir. Vesâyeti gerektiren haller neticesinde kısıtlı üzerine vasî tayin edilmek suretiyle kısıtlıların malları hem koruma altına alınmakta hem de bu mallar idare edilmektedir. İslam hukukunun klasik kaynaklarında vesâyet konusu teorik anlamda temelde "kitâbu'l-vesâyâ" ana başlığı altında olmak üzere fikhin diğer konuları arasında serpiştirilmiş bir şekilde incelenmiştir. Ancak vesâyet konusuyla ilgili özellikle pratiğe dönük çalışmaların sayısı çok azdır. Vesâyetin toplum ve devlete yüklemiş olduğu yükümlülüğü yerine getirmek üzere görevlendirilen vasînin tayin edilme şekli ve süreci de en az konunun kendisi kadar önemlidir. Bu sebeple, çalışmamızda kısıtlılar üzerine vasî tayin konusunda Osmanlıdaki uygulamanın nasıl olduğu konusunun açıklığa kavuşturulması hedeflenmektedir. Çalışma esnasında şer'iyye sicillerindeki örnek kayıtların yanısıra, ihtiyaç duyulduca fikh eserleri ve fetva mecmualarındaki fetvalardan da istifade edilerek nazari fikh, ile uygulamanın ne derece örtüştüğünün tespiti ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Osmanlı, Şer'iyye Sicilleri, Vesâyet, Hacir, Kısıtlı, Nâzir.

Abstract

In the Islamic law literature, guardianship refers to the management of the property of minors and persons who have reached the age of puberty but lack capacity due to reasons such as insanity, ateh and debauchery by a guardian or a guardian. As a result of the conditions requiring guardianship, the property of the restricted is both protected and managed by appointing a guardian. In the classical sources of Islamic law, the subject of guardianship is theoretically analysed under the main heading of 'Kitâb al-wasâyâ' and interspersed among other subjects of fiqh. However, there are very few studies on the subject of guardianship, especially in practice. The way and process of appointing the guardian, who is appointed to fulfil the obligation that guardianship imposes on society and the state, is as important as the subject itself. For this reason, this study aims to clarify how the Ottoman practice of appointing guardians for the limited was in the Ottoman Empire. In addition to the sample records in the shari'iyya registers, the study will also make use of fiqh works and fatwas in fatwa collections to determine the extent to which the theoretical fiqh and the practice coincide.

Keywords: Islamic Law, Ottoman, Sharia Registers, Guardianship, Hacir, Restricted, Overseer.

GİRİŞ

Kişinin temel hak ve hürriyetlerinin korunması genel manada İslam hukukunda “makâsîdüş-şerîa” olarak bilinen din, can, akıl, nesil ve malın muhafazası şeklinde özetlenen beş esasın içinde yer alır. Himayeye muhtaç küçüklerin ve kısıtlıların haklarının korunmasını ifade eden vesâyet kurumunun da ilkesel olarak tümel hükümler bağlamında zaruriyyât-ı hamse denilen bu beş esasta mümdemiç olduğu izahtan varestedir. Konunun tikel hükümler bağlamındaki referansları ise nasslarda daha detaylı bir şekilde yer almaktadır. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de Nisâ Sûresi 6. Âyette mealen şöyle buyurulmaktadır:

“Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri (gözetip) deneyin; eğer onlarda akılcı bir olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler (de mallarını alacaklar) diye o malları israf ile ve tez elden yemeyin. Zengin olan (veli) iffetli olmaya çalışsın, yoksul olan da (ihtiyaç ve emeğine) uygun olarak yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman yanlarında şahit bulundurun; hesap sorucu olarak da Allah yeter.”¹

Dayanağını bu âyetten alan vesâyet konusunun İslam hukuku içerisinde önemli bir yeri vardır. Çünkü vesâyet kurumunun muhatap aldığı kitle anne ya da babasını kaybederek yetim kalmış olan ve aynı zamanda yaşı küçük olup henüz ergenlik (bülûğ) çağına ulaşmamış ve rüşdüne de ermemiş olan çocuklardır. Buna ilaveten, akıl hastalığına yakalanmış olan mecnûn ve ma’tûh kişiler ile sefih olan kimseler de vesâyet konusunun hedef kitleleridir. İslam hukuku adı geçen çocuk, mecnûn, ma’tûh ve sefih kimselerin tasarruf ehliyetinden yoksun bırakılarak kendilerine bir vasî tayin edilmesini ve bu vasî tarafından mallarının idare edilmesi ve aynı zamanda mallarına taalluk eden tüm iş ve işlemlerin takibinin yapılmasını öngörmektedir. Bu gruptaki kişiler adeta toplumun en zayıf halkasını oluşturmaktadırlar. Bu durum onların üzerlerine önemle ve özenle itina gösterilmesini gerekli kılmaktadır. Bu görev ise elbette kendi vatandaşlarını temsilen devlete ve devletin hukukunu uygulayan mahkemelere düşmektedir. Bu bağlamda İslam hukuku bahsi geçen himayeye muhtaç gruplar için gerekli olan tüm tedbirleri almış, onların topluma kazandırılması adına gereken hukuki alt yapıyı hazırlamıştır. Konu özellikle klasik fıkıh kaynaklarında “kitâbu’l-vesâyâ” ana başlığı altında işlenmiştir. Bunun yanında “hacr”, “hidâne”, “nikâh”, “lakît”, “büyû”, “kazâ” ve “nafaka” bölümlerinde de konu farklı yönleriyle ele alınmıştır.²

İslam hukukunun vesâyet konusunda ortaya koymuş olduğu hükümlerin hayata nasıl tatbik edildiğinin tespit edilmesi geçmişi doğru anlama ve geleceğe dair ufuk açma açısından önemi haiz diğer bir konudur. Elbette vesâyetin kendi içerisinde irdelenmesi gereken birçok konu başlıkları vardır. Bu başlıkların en önemlilerinden bir tanesi vasî tayin usulüdür. Vasî, ilahi emir uyarınca topluma ve devlete yüklenmiş olan vesâyet görevinin sorumluluğunu üzerine alarak bu görevi icrâ edecek olan kişidir. Dolayısıyla ona bu görev tevdi edilirken nasıl bir yol takip edildiği ve nelere dikkat edildiği tespitinin yapılması gerekmektedir.

İslam hukukunun tatbikine dair vesikaları içermesi açısından Osmanlı hukuku şer’iyye/kadı sicilleri ile uygulama bağlamında önemli veriler sunmaktadır. Bu nedenle fıkıhın diğer tüm konularında olduğu gibi vesâyet konusunun da hayata tatbikini tespit etmek için Osmanlı mahkeme kayıtlarına müracaat edilmesi gerekmektedir. Osmanlı şer’iyye sicilleri, altı asır hüküm süren ve aynı zamanda da İslam hukukunun referans alındığı bir hukuk sistemi ile çok geniş bir coğrafyaya hitap eden Osmanlı Devleti’nin adeta yazılı bir hafızasıdır. İslam hukukunun tatbikat boyutunda önemli bir kesiti temsil eden bu hukuk sisteminde vasî tayinlerinin nasıl yapıldığına dair tespit edebildiğimiz kadarıyla müstakil akademik bir çalışma bulunmamaktadır.

Yaptığımız bu çalışma ile Osmanlı Devleti’ndeki uygulamada vasî tayin usulünü tespit etmeye çalışarak bu alandaki boşluğu doldurmayı amaçlamaktayız. Çalışmamızda önceliğimiz, Osmanlı mahkemeleri şer’iyye sicillerindeki kayıtlardan azami ölçüde faydalanmak olacaktır. Çünkü araştırmadaki hedefi gerçekleştirmenin yolu bu sicillerdeki belgelerin bize sunacağı uygulama örneklerine ulaşmaktan geçmektedir. Şer’iyye sicillerinin yanı sıra yine Osmanlı

¹ Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, çev. Hayrettin Karaman vd., (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2017), en-Nisâ 4/6.

² Ali Bardakoğlu, “Vesâyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/66.

uygulamasını tespit etmek babında fetva mecmualarının şahitliğine özellikle uygulamaya medar olan şeyhülislam fetvalarına daha çok ihtiyaç duyulmaktadır. Dönemin fetvaları bize, Osmanlı ulemasının konuya dair temel yaklaşımı hakkında da önemli bilgiler sunacaktır. Dolayısıyla Osmanlı döneminde muteber sayılan fetva kitaplarındaki fetvalardan istifade edilecektir. Diğer bir başvuru kaynağımız da elbette klasik fıkıh kaynakları olacaktır. Vasî tayini ile ilgili işlenen konularda ihtiyaç duyuldukça klasik dönem fukahanın görüşlerine müracaat edilecektir. Buna göre müracaat edeceğimiz kaynaklar eskiden yeniye doğru fıkıh kitapları, fetva mecmuaları ve şer'iyeye sicilleri olacaktır. Çalışma gereği çok fazla örnek belgeye ulaşmak gerektiğinden transkribe edilmiş tezler üzerinden sicil taraması yapılacaktır.

1. TANIMLAR: HACİR, KISITLI, VESÂYET, VASÎ VE NÂZİR KAVRAMLARI

Hacir, sözlükte menetme, yasaklama, daraltma ve tasarrufu kısıtlama anlamlarına gelmektedir.³ Hanefiler hacri, “sözlü tasarrufun hukuken geçerli olmaktan menedilmesi”⁴ şeklinde tarif etmektedirler. Şâfiîler ile Hanbelîler “kişiyi mali tasarruftan engelleme”⁵ olarak tarif ederken; Mâlikîler, “kişiyi tasarruftan menetme”⁶ şeklinde daha kapsamlı bir tarifi tercih etmektedirler. Kısıtlanmayı gerektiren haller sebebiyle hacir altına alınan kişiye “mahcûr” veya “kâsır” denmektedir.

Vesâyet kelimesi sözlükte “birine görev vermek, birbirine tavsiye etmek,⁷ iki şeyi birbirine bitıştirmek, birinden bir şeyi yapmasını istemek”⁸ anlamlarına gelmektedir. Hanefilere göre vesâyet, “kişinin çocuğunu başka birinin velâyet ve himayesi altına vermesidir”.⁹ Şâfiîlerin vesâyet tarifi ise, “kişinin kendisinin vefatından sonra küçük çocuklarını himaye etmesi veya onların işlerini idare etmesi için başka birini görevlendirmesi” şeklindedir.¹⁰ Mâlikîler vesâyeti, “vasiyette bulunan kişinin yerine işleri idare etmek üzere başka birine bu görevin verildiği akit”¹¹ olarak tanımlarken; Hanbelîler “kişinin ölümünden sonra bir başkasına tasarrufta bulunmayı emretmesi”¹² şeklinde tarif etmektedirler. Meşru gerekçeler neticesinde kısıtlanan kişinin mali işlerini idare etmek üzere hâkim tarafından tayin edilen vasîye “vasiyyü'l-kâdi” ya da “el-vasiyyü'l-mansûb” adı verilmekte iken; baba veya dede henüz hayattayken, kendilerinin ölümünden sonra kısıtlının mali işlerini idare etmek üzere seçmiş oldukları vasîye “el-vasiyyü'l-muhtâr”, “vasiyyü'l-eb” veya “vasiyyü'l-meyyit” denmektedir.¹³ Vesâyet altına alınan kişiye ise “mûsâ aleyh”¹⁴ denmektedir.

Arapçada “bakmak, görmek, düşünmek, hüküm vermek” gibi anlamlara gelen (نظر) fiilinden türemiş olan nâzır kelimesi “göz, gözdeki siyah nokta ve burundaki damar” manasında kullanılmaktadır.¹⁵ Aynı zamanda insanların işlerini idare eden ve onların sorumluluklarını üzerine alan yöneticiye “nâzır” denildiği gibi¹⁶ çocuklar üzerine tayin edilen vasînin, onların

³ İbn Manzûr, Cemaleddin Muhammed b. Mukrim, *Lisânu'l-Arab*, (Beyrut: Dâru Sâdır, 1414/1993, “hacr”, 4/167; Mutarrizî, Ebû'l-Feth Burhânüddîn, *El-Muğrib fî Tertîbi'l-Mu'rib*, (yy., Dâru'l-kitâbi'l-Arabî Yayınları, ts.), “hacr”, 356.

⁴ Muhammed Emîn İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr Ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, (Beyrut: Şeriketu Mektebe ve Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdihî, 1386/1966), 6/143.

⁵ Hatîb Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meânî Elfâzi'l-Minhâc*, thk. Ali Muhammed Muavvad - Adil Ahmed Abdülmevcûd, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1994, 6/593).

⁶ Ebû'l-Abbas İdrîs b. Abdurrahman Karâfî, *ez-Zahîra*, thk. Muhammed Hacî vd., (Beyrut: Dâru'l-Ğarb el-İslâmî, 1994), 8/228.

⁷ İbn Manzûr, “vesâyet”, 15/394.

⁸ Sa'dî Ebû Cib, *el-Kâmûsu'l-Fikhi Luğaten ve Istilâhen*, (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1988), “vesâyet”, 381.

⁹ Neseî, Necmeddin Ebû Hafs Ömer b. Muhammed, *Tilbetü't-Talebe fî'l-Istilâhâtî'l-Fikhiyye*, (yy., Matbaa-i Âmire, 1311), “vesâyet”, 169.

¹⁰ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 6/66, 116.

¹¹ Muhammed b. Abdullah Haraşî, *Şerhu'l-Haraşî Alâ Muhtasari Halîl*, Hâşiyetü'l-Advî İle Birlikte, (Bulak: el-Matbaatu'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1317/1899, 8/167; Şemsüddîn Ebû Abdillâh Düsûkî, *Hâşiyetü'd-Düsûkî ale's-Şerhi'l-Kebîr*, (yy., Dâru'l-Fikr, ts.), 4/422.

¹² Mansûr b. Yûnus b. İdrîs Buhûtî, *Keşşûfu'l-Kinâ' an Metni'l-İknâ'*, thk. Hilâl Musaylihî - Mustafa Hilâl, (Riyad: Mektebetü'n-Nasr el-Hadîse, ts.), 4/335; İbnü'l-Muflih, Ebû İshâk Burhânüddîn, *el-Mübdî' fî Şerhi'l-Mukni'*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 7/227; Bahâüddîn Abdurrahman b. İbrahim Makdisî, *el-Udde Şerhu'l-Umde*, thk. Ahmed b. Ali, (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2003), 321.

¹³ Vehbe b. Mustafa Zuhaylî, *el-Vesâyâ ve'l-Vakf fî'l-Fikhi'l-İslâmî*, (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1996), 115; Vehbe b. Mustafa Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve Edilletuhû*, (Dimeşk Dâru'l-Fikr, ts.), 10/7337; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslamiyye ve Istilâhât-ı Fikhiyye Kâmûsu*, (İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.), 5/116.

¹⁴ Neseî, *Tilbetü't-Talebe*, “el-mûsâ aleyh”, 169.

¹⁵ Mecdüddin Muhammed b. Yakup Feyrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, (Dimeşk: Müessesetü'r-Risâle, 1998), “nâzır”, 484.

¹⁶ Muhammed Ravvâs Kal'acî, *Mu'cemu Luğati'l-Fukahâ*, (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1988), “nâzır”, 373.

malları ve diğer işleri ile ilgili yapacak olduğu tüm tasarrufları gözetlemek üzere gerek mûsî ve gerekse hâkim tarafından görevlendirilen kişiye de nâzır adı verilmektedir.¹⁷

2. OSMANLIDA VASÎ TAYİN USULÜ

Vesâyetin muhataplarının yetişkin olup da eksik ehliyetli olan kişilerin olmasının yanısıra özellikle savunmasız olup her yönüyle himayeye muhtaç olan çocukların olması konunun hassasiyetle yürütülmesini gerektirmektedir. Çünkü çocuklar haklarını koruma ve kendilerini savunma kabiliyet ve gücünden yoksundurlar. Bu nedenle hukukun onların hem şahıslarını hem de mallarını koruma hususunda gerekli tüm tedbirleri alması bir zarurettir. İslam hukukunun çocukların şahısları ile mallarının muhafazası ile ilgili ortaya koymuş olduğu hukuki kuralların uygulanması noktasında ilk adım vasî tayin edilmesidir. Vasî tayin şeklinin nasıl olduğunu tespit edebilmek için mahkeme kayıtları bizlere en doğru ve sağlam bilgi ve belgeleri sunmaktadır. Burada, İslam hukukunun Osmanlı dönemi uygulamalarının temel vesikaları olan Osmanlı mahkemeleri kayıtları dikkate alınarak çocuklar üzerine vasî tayin edilirken nasıl bir usul takip edildiği konusu incelenecektir.

2.1. VASÎ TAYİNİNDE ÖNCELİK

Vesâyet görevini üstlenecek olan vasîlerden vasî-i muhtâr'ın görev almada öncelik hakkı vardır. Çünkü vasî-i muhtâr, çocukların velîleri olan baba veya dedeleri tarafından tayin edilmektedirler. Eğer bunlar tarafından vasî tayin edilmemiş olursa hâkim tarafından çocuk üzerine bir vasî tayin edilir ve vesâyet görevi onun vasıtasıyla yürütülür. Babanın vasî tayin etme hakkının sıralamada ilk başta geldiği konusunda mezhepler arasında ittifak bulunmaktadır.¹⁸ Babadan sonra vasî tayin hakkının kimlerde olacağı konusu ise ihtilâflıdır. Hanefî fukahaya göre babadan sonra vasî tayin hakkı sırayla babanın vasîsi, babanın vasîsinin vasîsi, dede, dedenin vasîsi, dedenin vasîsinin vasîsi, hâkim ve hâkimin vasîsindedir.¹⁹ Şâfiîlere göre babadan sonra babanın vasîsi, dede, dedenin vasîsi, hâkim ve onun vasîsindedir.²⁰ Mâlikîlere göre babadan sonra babanın vasîsi, babanın vasîsinin vasîsi ve hâkimdedir.²¹ Hanbelîlere göre babadan sonra babanın vasîsi, hâkim ve onun vasîsindedir.²²

Osmanlı fetva mecmualarından Çatalcalı Ali Efendi'nin *Fetâvâ*'sında geçen fetvaya göre de, vasî-i muhtâr'ın görev almada öncelik hakkı bulunmaktadır. İlgili fetva şu şekildedir:

*Bir belde ahâlisinden Zeyd, belde-i uhrâya varub hasta oldukda evlâd-ı sığârına Amr'ı vasî nasbidüb Amr dahi kabul itdikden sonra Zeyd, fevtoldukda belde-i ûlâ kadısı Bekir, Zeyd'in vasî nasbeylediğini bilmeden sığâra Beşir'i vasî nasbeylese Amr, vesâyetden mün'azil olur mu? el-Cevab: Olmaz.*²³

Osmanlı mahkemelerindeki vasî tayinlerinde vasî-i muhtâr'ın görev almadaki öncelik hakkına riayet edildiği görülmektedir. 1563 tarihli bir kayıt vasî-i muhtârın görev almadaki öncelik hakkını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Kayda göre mahkeme, babaları vefat eden çocuklara amcalarını vasî tayin etmekte ancak "babanın kendisi hayattayken başka birini vasî tayin etmediyse" şeklinde şerh koymaktadır. Bu ifade, eğer babanın vasî-i muhtâr tayin ettiği sonradan ortaya çıkarsa vesâyet görevini onun devralacağı anlamına gelmektedir. 1564 tarihli ilgili örnek kayıt şöyledir:

¹⁷ Bilmen, *Kâmûs*, 5/116.

¹⁸ Alâuddîn Ebûbekir b. Mes'ûd Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi' fî Tertibi's-Şerâi'*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1406/1986), 5/152, 155; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 4/116; Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed el-Advî, *Hâşiyetü'l-Advî Alâ Şerhi Kifâyeti't-Tâlibi'r-Rabbânî*, thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed el-Bukâî, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1414/1994), 2/223; Muvaqqakuddîn Ebû Muhammed İbn-i Kudâme *el-Muğni*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî-Abdulfettâh Muhammed el-Hulv, (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb li't-Tıbbâ ve'n-Neşr, 1417/1997), 6/612.

¹⁹ Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi'*, 5/155.

²⁰ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 3/151.

²¹ el-Advî, *Hâşiyetü'l-Advî*, 2/223.

²² Buhûtî, *Keşşâfu'l-Kınâ*, 3/447, 452.

²³ Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, nşr. H. Necâti Demirtaş, (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2014), 2/505.

*Kazıyye-i nasb-ı Mansûr bin Ferihşâd li-eytâm-ı âhîhu li-Durak el-med'uvîn Bilâl ve Veys ve Canpâsâ ve Fâtıma. Vech-i tahrîr-i hurûf budur ki mezkûr Durak vefât idüp kendü hâl-i hayâtında vasî nasb eylemediyse karındaşı Mansûr zikr olan eytâmina kibel-i şer'den vasî nasb olunup ba'de'l-kabûl bi't-taleb defter olundu.*²⁴

1606 tarihli örnek bir kayda göre ise anne ve babaları vefat eden Mehmet, Ali ve Süleyman adlı küçük çocuklar üzerine Mustafa Efendi mahkeme tarafından vasî-i mansûb tayin edilmiştir. Yusuf Bey b. Mehmed isimli şahıs, kendisinin çocukların anneleri tarafından vasî-i muhtâr olarak tayin edildiğini iddia ederek mahkemeye dava açar ve şahitlerin şهادetleriyle bu iddiasını ispat eder. Mahkeme gereği ile hükmederek görevi vasî-i muhtâra iade eder.²⁵

Vasî tayininde vesâyetin şahitlerle mahkemede ispat edilmesinin yansira, mûsînin kendisi henüz sağ iken mahkemeye müracaat ederek vasî-i muhtâr tayin ettiğine dair kayıtlar da bulunmaktadır. Örnek bir kayda göre Ahmet adında bir şahıs mahkemeye müracaat ederek kendisinin vefatından sonra hem vasiyetlerini tenfiz için hem de küçük kızı Rabia'nın işlerini görmek üzere büyük oğlu Ömer Çelebi'yi vasî-i muhtâr tayin ettiğini beyan etmekte ve bu tayini mahkemede kayıt altına aldırılmaktadır.²⁶ Yine mûsînin vasî tayin ettiği kişi üzerinde ısrar ettiği ve kararından dönmediği hususunun vurgulandığına dair kayıtlar da bulunmaktadır.²⁷

2.2. MÛSÎ VE VASÎNİN KİMLİK VE ADRES BİLGİLERİ

Vasî tayin belgelerinde gerek vasîyi tayin eden mûsînin gerekse vasînin kimlik ve adres bilgilerine yer verilmektedir. Verilen bu bilgiler çok detaylı olmamakla birlikte genellikle mûsî ve vasînin adı, baba adı ve oturduğu mahallenin adlarının verilmesi şeklinde kaydedilmektedir. Hatta daha detaylı bilgi verilen belgeler de bulunmaktadır. Örneğin bir kayıta vefat eden babanın Edirne'ye bağlı Manastır Nahiyesine bağlı Kayacık Köyünden olduğu, mesleğinin sipahi asker olduğu ve Veradin Muharebesinde şehit düştüğü bilgisi verilmektedir.²⁸

Hacir altına alınarak kendisine vasî tayin edilen çocukların vefat eden baba veya annelerinin şöhret bulmuş oldukları lakaplarıyla kaydedildiği görülmektedir. Örnek bir kayda göre küçük erkek çocuğunun vefat eden babası hem meşhur olduğu lakabı hem de ismiyle kaydedilmektedir. İlgili kayıt şu şekildedir:

*"Hâkim, Sâliha Hâtun bt. el-Hâc Hasan nâm hâtunu, sadrî oğlu Fazlullah Çelebi'ye, mahmiye-i Galata hâricinde vâki' Hoca Ali mahallesinde vefât eden Kerâmî b. Abdülaziz diye meşhûr merhûm-ı mebrûr Mehmed Efendi nâm babasından kendisine intikâl eden malların zabtı ve hıfz-ı ahvâli için ikinci vasî nasb etti. (...)"*²⁹

Tayin edilen vasînin bazen baba adıyla birlikte sadece isminin verildiği belgelerin yansira ismiyle birlikte mesleğinin de yazıldığına dair örnekler de bulunmaktadır. Örnek bir kayıt şöyledir:

*(...) ve sâ'ir umûr-ı zaruriyelerini görüvermeye bir vasî lâzım ve mühim olmağın sağırâtân mezbûrânın büyük babaları tabak ustası Ca'fer nâm kimesne mezbûrâtâna kibel-i şer'î mutahharadan vasî nasb olunub (...)*³⁰

²⁴ Leyla Özpolat, *1 Numaralı Konya Şer'iyye Sicili (970-1019/1563-1610) Değerlendirme ve Transkripsiyon*, (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 405.

²⁵ *Galata Mahkemesi 32 Numaralı Sicil, (H. 1015-1016/M.1606-1607)*, haz. Mehmet Akman, (İstanbul: İSAM Yayınları, 2012), 37.

²⁶ Seda Güneş Şimşek, *32 No'lu Galata Şer'iyye Sicilinin Değerlendirilmesi*, (Aksaray: Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 241.

²⁷ Güneş Şimşek, *32 No'lu Galata Şer'iyye Sicili*, 207-208.

²⁸ Melis Mandıra, *661 Nolu (H.1130-1131/ M.1717-1718) Edirne Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, (İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 232-233.

²⁹ Güneş Şimşek, *32 No'lu Galata Şer'iyye Sicili*, 192; Benzer bir kayıt için bk. Ömer Korkmaz, *XVIII. Yüzyıl Adana Şer'iyye Sicilleri Özelinde Aile Hukuku*, (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 165.

³⁰ Esra Erikci, *8 Numaralı Manastır Şer'iyye Sicili'nin (1-64. Varak) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H.1050-1051/M.1640-1642)*, (Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, 289.

Vesâyet görevini üstlenen vasî eğer çocukların akrabası ise vasî tayin belgesinde yakınlık derecesi mutlaka zikredilmektedir. Örneğin çocukların annesi³¹ babası,³² dedesi,³³ ninesi,³⁴ üvey babası,³⁵ erkek kardeşi,³⁶ kız kardeşi,³⁷ amcası,³⁸ amcasının oğlunun oğlu³⁹ ve dayısı⁴⁰ gibi isimleriyle birlikte akrabalık dereceleri de kaydedilmiştir.

Verilen bu örneklerden de anlaşılacağı üzere gerek mûsûnin gerek vasînin isimleri deftere kaydedilirken imkân ölçüsünde lakap, meslek, sanat, zanaat, memuriyet görevi ve akrabalık derecesi gibi kişinin tanınırlığını ortaya koyan bilgilere de yer verilmiştir.

2.3. VASÎNİN VASIFLARI

Bu başlık altında vesâyet görevini üstlenebilmek için vasîde bulunması gereken şartları içeren vasînin vasıflarının mahkeme kayıtlarında işleniş şekli incelenecektir. Öncelikle, İslam hukukçuları tarafından vasîde bulunması gerekli görülen şartları burada zikretmek uygun olacaktır. Dört mezhep fakihleri vasînin, vesâyet altına alınan kısıtlı ile aynı dine mensub olması,⁴¹ âkil,⁴² bâliğ,⁴³ âdil⁴⁴ ve hür olması⁴⁵ gerektiği konularında ittifak etmişlerdir. Bu şartlara ilaveten Şâfiî ve Mâlikîler vasî ile kısıtlı arasında herhangi bir husumetin bulunmamasını şart koşmakta,⁴⁶ yine Mâlikîler vasîde kifâyetin yani vasîlik görevini yerine getirebilecek kabiliyet ve becerisinin bulunmasını gerekli görmekte-dirler.⁴⁷

Mahkeme kayıtlarına göre vasî tayin esnasında vasînin vasıfları zikredilmeksizin doğrudan vasî tayin edilen kişinin ismi verilmek suretiyle⁴⁸ tayin işleminin tamamlandığı görülmekle birlikte vasînin taşıdığı vasıfların zikredildiği belgelere de çokça rastlanmaktadır. Vasîde bulunması gerekli görülen vasıfların, mahkemece vasî tayin edildiği esnada kayda geçirilirken fıkıh kaynaklarında zikredildiği şekliyle birebir değil de öne sürülen şartları da içine alacak şekilde daha genel ifadelerle kayıt altına alındığı görülmektedir. Bu genel ifadelerde vasînin vesâyete layık, müstehik ve dindar olduğu,⁴⁹ emanet ile ma'rûf ve vesâyetin 'uhdesinden gelmeye

³¹ Bab Mahkemesi 150 Numaralı Sicil (H. 1143-1144 / M. 1730-1732), haz. Ali Coşkun - Abdullah Sivridağ, (İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2019), 318.

³² Arzu Karaslan, 1039-1040 (1629-1630) Yıllarına Ait 61 Numaralı Manisa Şer'iyeye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, (Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 105-106.

³³ Ayten Belk, 10 Numaralı Gaziantep Şer'iyeye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (H.1012-1014/M.1603-1605) (S.3-101), (Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 146.

³⁴ Belk, 10 Numaralı Gaziantep Şer'iyeye Sicili, 94; Mandıra, 661 Nolu Edirne Şer'iyeye Sicili, 259.

³⁵ Hacer Yıldız, 50 Nolu (H.1254/M. 1838-1839) Tokat Şer'iyeye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi, (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 194-195.

³⁶ Belk, 10 Numaralı Gaziantep Şer'iyeye Sicili, 138.

³⁷ Ali Nohutlu, 8 Numaralı Gaziantep Şer'iyeye Sicili Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (1-100) (Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 163.

³⁸ Belk, 10 Numaralı Gaziantep Şer'iyeye Sicili, 97.

³⁹ Belk, 10 Numaralı Gaziantep Şer'iyeye Sicili, 146.

⁴⁰ Belk, 10 Numaralı Gaziantep Şer'iyeye Sicili, 378.

⁴¹ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 10/7579; Abdülganî el-Guneymî el-Meydânî, *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb*, thk. Muhammed Muhiddin Abdulhamîd, (Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.), 4/169; Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed Bâbertî *el-İnâye Şerhu'l-Hidâye*, (Lübnan: Dâru'l-Fikr, 1389/1970, 10/426; Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi'*, 5/152, 155; İbn-i Kudâme, *el-Muğni*, 8/552; Karâfi, *ez-Zahîra*, 7/157; Şirbîni, *Muğni'l-Muhtâc*, 4/ 117.

⁴² Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi'*, 7/334; ⁴² Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed Mâverdî, *el-Hâvî'l-Kebîr*, thk. Ali Muhammed Muavvad - Adil Ahmed Abdulmevcûd, (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1419/1999), 8/329; İbn-i Kudâme, *el-Muğni*, 8/552.

⁴³ İbn-i Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, 6/ 701; Mâverdî, *el-Hâvî'l-Kebîr*, 8/328; Karâfi, *ez-Zahîra*, 7/158; Buhûti, *Keşşâfu'l-Kınâ'* 4/395; İbn-i Kudâme, *el-Muğni*, 8/552.

⁴⁴ Serahsî, Şemsuleimme Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl, *el-Mebûsût*, (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1414/1993), 28/25; Mâverdî, *el-Hâvî'l-Kebîr*, 8/331; Karâfi, *ez-Zahîra*, 7/158; İbn-i Kudâme, *el-Muğni*, 8/552.

⁴⁵ Serahsî, *el-Mebûsût*, 28/25; Mâverdî, *el-Hâvî'l-Kebîr*, 8/330; Karâfi, *ez-Zahîra*, 7/160; İbn-i Kudâme, *el-Muğni*, 8/552-553.

⁴⁶ Şirbîni, *Muğni'l-Muhtâc*, 4/117; Düsûki, *Hâşiyetü'd-Düsûki*, 4/453.

⁴⁷ Karâfi, *ez-Zahîra*, 7/160.

⁴⁸ Özpolat, 1 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicili, 240.

⁴⁹ "(...) Osman Efendi b. Ali nâm kimesne vesâyet-i mezbûreye lâıyk mahal ve müstahik ve dindâr olduğunu sikât ihbâr etmeğın (...)." *Hasköy Mahkemesi 10 Numaralı Sicil (H.1085-1090/1674-1679)*, haz. Tahsin Özcan, (İstanbul: İSAM Yayınları, 2011), 119.

kâdir olduğu,⁵⁰ maddi durumunun iyi ve ahlaken hüsn-i hâl olduğu,⁵¹ müstekîm ve hizmet-i vesâyete kâdir olduğu,⁵² vesâyete ehil olduğu,⁵³ sâlih ve müstekîm olduğu,⁵⁴ emânet ile ma'rûf olduğu⁵⁵ ve mahmûdu'l-hâl olduğu⁵⁶ zikredilmek suretiyle vasînin kendisinde bulunması gereken liyakat ile ilgili şartları taşıdığı anlatılmaktadır.

2.4. VESÂYETİN SÜRESİ

Çocuklar üzerine vasî tayin edilirken vasînin ne kadar süre görev yapacağına dair genel bir bilgi verildiği kayıtlardan anlaşılmaktadır. İslam hukukçuları vasîyi tayin eden mûsînin vasînin görev süresinde bir kısıtlamaya gitmesi durumunda böyle bir vesâyetin sahih olacağı ve mûsî tarafından belirlenmiş olan bu süreye riayet etmek gerektiği hususunda görüş birliği içerisindeyler.⁵⁷ Buna göre, mûsînin belirlemiş olduğu süre sona erdiğinde mevcut vasînin görevine son verilerek, eğer mûsî onun yerine bir başkasını vasî tayin etmemiş ise, yerine hâkim tarafından yeni bir vasî tayin edilmesi gerekecektir.

İncelemiş olduğumuz şer'îyye sicillerindeki belgelerin genelinde herhangi bir süre kısıtlamasına gidilmemektedir. Ancak nadiren de olsa vesâyetin süresinde kısıtlamaya gidildiğine dair belgeler de bulunmaktadır. Mahkeme tarafından tayin edilen vasî-i mansûbun görev süresinin sınırlandırıldığına dair 1653 tarihli örnek bir kayıt şu şekildedir:

*(...) sağıran-ı mezbûrânın kibel-i şer'den tesviye-i umûrlarına yirmi güne değin vâsî nasb olunan el-Hâcc İbrahim Çelebi (...)*⁵⁸

Vasî tayin belgelerinin genelinde gün, ay ya da yıl zikredilmemekte ancak çocukların “rüşd ve bülûğlarına gelinceye kadar” ifadesi kullanılarak tayin işleminin gerçekleştirildiği görülmektedir. Esasında süre zikredilmeyen belgeler ile “rüşd ve bülûğ” çağına gelinceye kadar bir sürenin zikredildiği vasî tayin belgelerinin her ikisi de süresiz vesâyete delâlet etmektedir. Çünkü, cünûn gibi istisnâî durumlar bir yana genel anlamda vesâyetin süresi rüşd ve bülûğ çağına başlamasına kadardır. Nitekim İslam hukukçuları Nisâ Sûresi 6. Âyeti delil getirerek küçüklük sebebiyle hacir altına alınmak suretiyle üzerine vasî tayin edilen çocuğun bülûğ çağına gelip de rüşdüne erdiği vakit üzerinden hacrin kaldırılması gerektiği konusunda ittifak etmişlerdir. Cünûn ve ateh nedeniyle hacredilen kimsenin akli melekelerinin tekrar yerine gelmesi veya sefihlik sebebiyle hacredilen sefihin de sefeh hastalığından kurtulduğu vakit yine üzerlerinden hacrin kaldırılması gerektiği konusunda da fukaha arasında ittifak söz konusudur.⁵⁹

Vasî tayininde vesâyetin süresinin çocuğun bâliğ olup rüşdüne erdiği vakte kadar olduğunu ifade etmek amacıyla kayıtlarda kalıp olarak genelde rüşd ve bülûğ anına kadar,⁶⁰ evân-

⁵⁰ Züleyha Tanır, *Amasya 23 Numaralı Şer'îyye Sicili (H.1112-1113/M.1700-1702)*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 232.

⁵¹ Serap Yazıcıoğlu, *8 Numaralı Vidin Şer'îyye Sicili'nin Değerlendirilmesi ve Transkripsiyonu (H.1132/M.1719-1720)*, (Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 154.

⁵² Ferdi Gökbuğa, *H.1075-1076/M.1665-1666 Tarihli 124 No'lu Manisa Şer'îyye Sicili Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 167.

⁵³ Gökbuğa, *124 No'lu Manisa Şer'îyye Sicili*, 243.

⁵⁴ Gökbuğa, *124 No'lu Manisa Şer'îyye Sicili*, 275.

⁵⁵ Mehmet Akif Terzi, *İstanbul 1131/1719 Tarihli Askeri Kassam Defteri*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995), 150.

⁵⁶ Mandıra, *661 Nolu Edirne Şer'îyye Sicili*, 296, 349.

⁵⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 28/27; Buhûti, *Keşşâfu'l-Kinâ'*, 4/395; Salih Abdussemit' el-Âbî Ezherî, *Cevâhiru'l-İklîl Şerhu Muhtasari Halîl*, nşr. Muhammed Abdulaziz el-Hâlidî, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1997), 2/484; Haraşî, *Şerhu'l-Haraşî*, 8/191.

⁵⁸ Uğur Köse, *H.1063-1065 (1058), M.1653-1655 Tarihli Çankırı Şer'îyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 67.

⁵⁹ Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi'*, 7/171; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 3/132, 140; Buhûti, *Keşşâfu'l-Kinâ'*, 3/443; İbn-i Kudâme, *el-Muğni*, 6/594; Alâeddîn Ebu'l-Hasen Merdâvî, *el-İnsâf fî Ma'rifeti'r-Râcih mine'l- Hilâf*, thk. Muhammed Hamid el-Fakî, (Beyrut: Matbaatü's-Sünnetü'l-Muhammediyye, 1374/1955, 5/320.

⁶⁰ *Balat Mahkemesi 2 Numaralı Sicil (H. 970 - 971 / M. 1563)*, haz. Mehmet. Akman vd., (İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, 248.

ı rüşdüne değin,⁶¹ rüşd ve bülûğlarına kadar,⁶² vakt-i rüşd-i sedâdlarına değin,⁶³ hadd-i buluğ ve mertebe-i rüşdlerine değin⁶⁴ gibi lafızların kullanıldığı müşahede edilmektedir.

Eğer akıl hastası olan mecnûn ya da ma'tûh üzerine vasî tayin edilecekse bu durumda bu hastalıktan kurtuluncaya kadar görevin devam edeceğini anlatmak üzere ifâkatine değin⁶⁵ veya vakt-i ifâkatine değin⁶⁶ ya da hal-i ifakat ve sıhhatine değin⁶⁷ gibi lafızların kullanıldığı görülmektedir.

2.5. VESÂYET GÖREVİNİN İÇERİĞİ

Vesâyet görevinin içeriği, vasînin görev ve sorumluluğu altına giren bütün mali tasarrufları içine almakta, diğer bir ifadeyle vesâyetin konusunu oluşturmaktadır. Vesâyetin konusu hakkında fukaha arasındaki bir tartışmaya burada değinmek uygun olacaktır. Mûsî tarafından vasî tayin edilirken, vesâyetin konusunda tahsis yapıp yapılamayacağı, böyle bir tasarrufun geçerli olup olmayacağı konusu tartışılmıştır. İmam Ebû Yusuf dışındaki Hanefî fıkıhçılara göre, mûsînin tayini sonucunda vasiye verilen velâyet mûsînin velâyeti yerine geçtiği için vasiyet yoluyla sübut bulan velâyet bölünmeyi kabul etmez. Dolayısıyla, vasî-i muhtâra verilen vesâyet görevi tahsisi kabul etmez. Mûsî herhangi bir konuda sınırlamaya gitse dahi görevlendirilen vasî-i muhtâr vesâyette tam tasarruf yetkisine sahip olur ve bu yetkisini kullanır.⁶⁸ Hanefilerden İmam Ebû Yusuf ile Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî fıkıhçılar ise vesâyetin tahsisi kabul edeceği görüşündedirler. Bu görüşte olmalarının gerekçesini ise, vasînin mûsî tarafından kendisine verilmiş olan izin ile tasarruf yetkisini elde ettiği, kendisine verilen izin ne ise o alanda tasarrufta bulunabileceği ve verilen iznin çerçevesini aşamayacağı, şeklinde ifade etmektedirler.⁶⁹ Dört mezhep fıkıhçıları arasında vasî-i mansûbun vesâyetinin tahsisi kabul ettiği konusunda ise ittifak bulunmaktadır.

Osmanlıda fetvâ makamının yine Hanefî fukaha ile aynı doğrultuda fetva verdiği görülmektedir. Osmanlı fetvâ mecmualarından *Behcetü'l-Fetâvâ*'da mûsînin vefatından önce vesâyetin konusunda tahsise giderek sadece terekesi üzerine tayin ettiği vasî-i muhtârın o mûsînin çocukları üzerine de vasî olacağı yönünde fetva verilmektedir.⁷⁰

Mahkemelerdeki Şer'iyye sicili belgelerine göre uygulamada Hanefilerin değil de cumhurun görüşünün benimsenmiş olduğu anlaşılmaktadır. 1737 tarihli örnek bir kayıta geçtiği üzere, babası vefat eden çocuk üzerine mahkeme tarafından Ebubekir adında bir kişi vasî-i mansûb tayin edilmektedir. Daha sonra Hasan adında bir kişi mahkemeye müracaat ederek kendisinin vefat eden kişi tarafından vasiyetlerinin tenfizi için vasî-i muhtâr tayin edildiğini iddia ederek vasiyete konu olan malın kendisine teslim edilmesini talep etmektedir. Şahitlerin

⁶¹ *İstanbul Mahkemesi 191 Numaralı Sicil (H. 1000-1027 / M. 1591-1617)*, haz. Abdullah Sivridağ - Ali Coşkun, (İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2019), 68.

⁶² Güneş Şimşek, *32 No'lu Galata Şer'iyye Sicili*, 189, 225, 230, 257.

⁶³ Mandıra, *661 Nolu Edirne Şer'iyye Sicili*, 126.

⁶⁴ Mandıra, *661 Nolu Edirne Şer'iyye Sicili*, 103.

⁶⁵ "(...) cünûn-ı mutbik ile mecnûn olmağla ifâkatine değin umûrunu tesviye için bir vasî nasb ve ta'yîn olunmak lâzım ve (...)" Rumeli Sadâreti Mahkemesi 127 Numaralı Sicil (H. 1090-1091 / M. 1679-1680), haz. Selman Soydemir - Fikret Sarıcaoğlu, (İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2019), 340.

⁶⁶ *İstanbul Mahkemesi 156 Numaralı Sicil (H. 1246-1247 / M. 1831-1832)*, haz. Nedim Pakırdağ - Abdulkadir Altın, (İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2019), 343-344.

⁶⁷ Mehmet Koç, "Osmanlı Aile Hukukunda Akıl hastalığının (Cünûn) Nikâh ve Talâk Hükümlerine Etkisi", *Türk Dünyası Araştırmaları* 130/ 256 (2022), 155.

⁶⁸ İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 6/723.

⁶⁹ İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 6/723; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 4/121; Şemsuddîn Ebû Abdillâh Hattâb, *Mevâhibu'l-Celîl fî Şerh-i Muhtasar-i Halîl*, (yy., Dâru'l-Fikr, 1412/1992, 6/403; Mâlik b. Enes, Ebû Abdullah el-Asbahi el-Himyeri, *el-Müdevvene*, (yy., Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1994), 4/331; Mansûr b. Yûnus b. İdrîs Buhûtî, *er-Ravdu'l-Murbi' Şerhu Zâdi'l-Müstenkî'*, (Riyad, Dâru'l-Müeyyid, 1417/1996), 477.

⁷⁰ "Zeyd maraz-ı mevînde terekesini kabza ve âhar diyarda olan veresesine isâle Amr'ı vasî nasbedip Amr dahi vesâyeti kabul ettikten sonra Zeyd musırran fevt olsa Amr Zeyd'in evlâd-ı sığârına dahi vasî olmuş olur mu? el-Cevab: Olur." Yenişehirli Abdullah Efendi, *Behcetü'l-Fetâvâ*, Haz. Süleyman Kaya vd., (İstanbul: Klasik Yayınları, 2011), 639.

şehadetleriyle müddeînin vasî-i muhtâr olduğu sabit olunca mahkeme vasî-i mansûb olan Ebubekir'e, vasiyet edilen malı vasî-i muhtâr olan Hasan'a teslim etmesini emretmektedir.⁷¹ Buna göre mahkemenin Hanefilere göre değil de vesâyetin konusunun tecezzi edeceği yani bölünebileceği görüşünü savunan cumhur fukahanın görüşüne göre hüküm verdiği anlaşılmaktadır. Eğer Hanefilerin görüşüne göre hüküm verilecek olsaydı, vasî-i muhtârın vesâyet görevi tescil edildikten sonra vasî-i mansûbun görevine son verilmesi gerekirdi. Oysa mahkeme böyle bir tasarrufa gitmeyip vasî-i muhtârâ sadece vasiyet edilen malları teslim etmekle yetinmektedir. Burada bu uygulamanın farklı oluşu konuya dair bir emr-i âli'nin varid olmasına dayalı olabilir.

Vasî tayin belgelerinde vasînin, yetimlerin mesâlihini görmek,⁷² çocuklara intikal eden malların zabtı ve hıfz-ı ahvâli için,⁷³ hisselerinin zabtı ve mallarının hıfzı için,⁷⁴ çocuklara kalan malların muhafazası için,⁷⁵ çocuğun tesviye-i umûru için⁷⁶ ve çocuğun tesviye-i umûru, hıfz-ı emvâli ve ıslâh-ı şûûnu için⁷⁷ tayin edildiği ifade edilmek suretiyle vesâyet konusunun genel lafızlarla ortaya konduğu görülmektedir.

Vesâyetin konusu yalnızca hayatta olan küçük çocukların mali işleri ile ilgili olmayıp anne karnında bulunup da henüz doğmamış çocukların işlerinin idare etmek üzere de vasî tayin edilmektedir. 1606 tarihli örnek bir kayıt şöyledir:

*(...) babasından intikâl eden emvâlin zabtı ve hıfz-ı ahvâl-i hamli için (cenînin) ihtiyâcına binâden vasî nasb etti. O da vesâyet-i mezbûreyi kabûl edip cemî' umûrunu edâyı üzerine aldı.*⁷⁸

2.6. NÂZIR TAYİNİ

Osmanlıda vasînin vesâyet görevini tam ve usulüne uygun bir şekilde yapmasını sağlamak ve aynı zamanda vasîyi gözetim ve denetim altında tutmak amacıyla vasî üzerine nâzır tayin edilmekte ve vasî tayininde olduğu gibi nâzır tayin işi de mahkemede kadılar marifeti ile yürütülmektedir. Mahkeme tarafından bir çocuğa vasî tayin edilirken gerekli görülmesi halinde aynı anda o vasîye bir de nâzır tayin edilmektedir. Aynı belgede hem vasî hem de nâzır tayin edildiğine dair 1606 tarihli örnek bir kayıt şu şekildedir:

*(...) malların zabtı ve hıfz-ı ahvâlleri için ihtiyâclarına binâden vasî nasb etti. O da vesâyet-i mezbûreyi kabûl edip hizmet-i lâzimesini üzerine aldı. Hâkim-i müşârün-ileyh sonra Nefise Hâtun bt. Şaban nâm anne annelerini vasiyy-i merkûma nâzır atadı. Ki artık vasî vesâyetle alâkalı herhangi bir işe nâzırın ma'rifeti olmadan mübâşeret etmeyecektir. O da nezâret-i mezkûreyi kabûl edip hizmet-i lâzimesini üzerine aldı.*⁷⁹

⁷¹ Hatice Seveci, *54 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicili'nin (1-190) Değerlendirme ve Transkripsiyonu (H. 1150 1152/M. 1738-1740)*, (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 608-609.

⁷² "(...) yetimlerin mesâlihlerin görüvirir vasileri olmadığı ecilden mezkûr Mustafâ kibel-i şer'den vasî nasb olunup (...)." Özpolat, *1 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicili*, 226.

⁷³ "(...) nâm sağır oğluna babasından intikâl eden malların zabtı ve hıfz-ı ahvâli için rüşd ve bülûğuna kadar vasî nasb etti." *Balat Mahkemesi 2 Numaralı Sicil*, s. 105.

⁷⁴ *İstanbul Mahkemesi 191 Numaralı Sicil*, 101; *Rumeli Sadâreti Mahkemesi 56 Numaralı Sicil*, 240.

⁷⁵ "(...) babası el-Hâc Hasan'dan intikâl eden mallarının muhafazası için İbrahim b. el-Hâc Hasan Reis adlı küçük karındaşına vasî nasb etti." *Galata Mahkemesi 32 Numaralı Sicil*, 40.

⁷⁶ "(...) ve sağıre kızının tesviye-i umûruna vasiyy-i muhtâr nasb etti." *İstanbul Mahkemesi 191 Numaralı Sicil*, 149.

⁷⁷ *Rumeli Sadâreti Mahkemesi 56 Numaralı Sicil (H. 1042-1043 / M. 1633)*, haz. Fuat Recep - Sabri Atay, (İstanbul: İSAM Yayınları, 2011), 166.

⁷⁸ Güneş Şimşek, *32 No'lu Galata Şer'iyeye Sicili*, 95.

⁷⁹ Güneş Şimşek, *32 No'lu Galata Şer'iyeye Sicili*, 132; Benzer kayıt için bk. *İstanbul Mahkemesi 191 Numaralı Sicil*, 107.

Vasî tayininden bağımsız olarak da yine gerekli görüldüğünde vasî üzerine nâzır tayin edildiğine dair çok sayıda kayıt bulunmaktadır.⁸⁰ Kayıtlarda nâzırın izni olmadan vasînin herhangi bir tasarrufta bulunmaması gerektiği hususu özellikle vurgulanmaktadır. 1619 tarihli bir nâzır tayin belgesinde bu husus şöyle ifade edilmektedir:

*(...) Vasiyy-i mezbûra da nâzır-ı mezbûrun emr ü ma'rifeti olmadan vesâyete alâkalı husûslarda tasarrufda bulunmamasını emretti. O da nezâret-i mezbûreyi kabûl edip hizmet-i lâzimesini edâyı ta'ahhüd etti.*⁸¹

Buna göre nâzır, vasînin yapmakta olduğu tüm tasarrufları gözetmek, takip etmek, gördüğü herhangi bir olumsuz ya da şüpheli tasarrufu hakime haber vererek kısıtlının hak kaybına uğramasını önlemek, vasî ile birlikte bu işi yürütmek gibi görevleri üstlenmektedir.

2.7. VASÎNİN VESÂYETİ KABULÜ

Vasî tayin edilen kayıtlarda dikkat çeken ve vasî tayin belgelerinin tamamında mutlaka zikri geçen bir konu da görevlendirilen vasînin vesâyet görevini kabul ettiğini belirten ifadelerdir. İslam hukukçuları ittifakla, vesâyet akdinin kurulabilmesi için mûsî ya da hâkimin îcâbta bulunmasını ve görevi üzerine alması istenen kişinin de bu îcâbı kabul etmesini vesâyetin temel unsuru olarak görmüşlerdir.⁸² Dolayısıyla vesâyet akdinde îcâp ve kabul mutlaka olmalıdır. Kadı sicillerinde geçtiği şekliyle vesâyet akdinde îcâp ve kabulün dört şekilde gerçekleştiği görülmektedir:

Birincisi: Mûsî kendisi sağ iken mahkemeye müracaat ederek kendi istediği kişiyi vasî tayin etmekte ve tayin işlemi mahkemede kayıt altına alınmaktadır. Böylece mûsî tarafından îcâp ve vasî tarafından da kabul gerçekleşmiş olmaktadır. Bununla ilgili 1607 tarihli örnek bir kayıt şu şekildedir:

*(...) Ahmed Ağa b. el-Hâc Ömer meclis-i şer'-i şerîfde sulbî kebîr oğlu Ömer Çelebi mahzarında takrîr-i kelâm edip dünyâ bî-sebât olup bekâ olmadığı ulû'l-elbâba ayân olmağla oğlum mezbûr Ömer Çelebi'yi vasiyy-i muhtâr ve kendi makâm ve menâbıma nâib ve kâim ihtiyâr edip sağıre kızım Râbia'nın tesviye-i umûruna ve vücûh-i hayrâta ta'yîn eylediğim meblağın ta'yîn ettiğim üzre mesârifine bezl ve sırfet-i tasarrufâtına râzî oldum deyip mezbûr Ömer Çelebi dahi bi'l-muvâcehe emr-i vesâyeti kabûl ve edâ-i hıdemâtına ta'ahhüd etmeğın mâ vaka'a zabt ve sûreti yedlerine def' olundu.*⁸³

İkincisi: Mûsî kendisi sağ iken bir şahsı vasî tayin etmekte ve vasî de vesâyeti kabul etmektedir. Mûsî henüz hayattayken vasî mahkemeye müracaat ederek kendisinin falanca kişi tarafından vasî-i muhtâr tayin edildiğini, durumun araştırılarak bu vesâyet görevinin tescilini talep etmektedir. Neticede mahkeme durumu soruşturarak şahitlerin de şهادetleriyle vesâyet görevini tescil etmektedir. İlgili örnek belge şöyledir:

*Oldur ki fahru'l-a'yân Hamid Efendi mahfil-i kazâda binefsihî hâzır olup Ayşe nâm hâtun beni vâsiyy-i muhtâr itdi idi hâlâ vefât itmemiştir suâl olunub sicil-i mahfûz kayd murâdımdır didikde gıbbe's-suâl ve'l-istişhâd Osman müezzin ve Toktamış nâm kimesneler şehâdetleriyle subûtu bi't-taleb kayd şud. (...)*⁸⁴

⁸⁰ Güneş Şimşek, *32 No'lu Galata Şer'iyye Sicili*, 174; *Hasköy Mahkemesi 5 Numaralı Sicil (H. 1020-1053 / M. 1612-1643)*, haz. Baki Çakır vd., (İstanbul: İSAM Yayınları, 2011), 174-175.

⁸¹ *Eyüb Mahkemesi 19 Numaralı Sicil (H.1028-1030/M.1619-1620)*, haz. Yılmaz Karaca - Rasim Erol, (İstanbul: İSAM Yayınları, 2011), 101-102.

⁸² İbn-i Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, 6/650; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 4/121; Haraşî, *Şerhu'l-Haraşî*, 8/169; Buhâtî, *Keşşâfu'l-Kinâ'*, 4/397.

⁸³ Güneş Şimşek, *32 No'lu Galata Şer'iyye Sicili*, 241.

⁸⁴ Hatice Bilici, *31 Numaralı Kırım Hanlığı Kadı Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 239.

Üçüncüsü: Mûsî kendisi sağ iken bir şahsı vasî tayin etmekte ve vasî de vesâyeti kabul etmektedir. Mûsî vefat ettikten sonra vasî mahkemeye müracaat ederek kendisinin vefat eden kişi tarafından vasî-i muhtâr tayin edildiğini ve bu vesâyet görevinin tescilini talep etmektedir. Mahkeme ise vasî-i muhtardan iddiasını ispatlamasını istemekte ve vasî-i muhtâr da şahitlerle vesâyetini ispat ettikten sonra bu vesâyet görevi tescil edilmiş olmaktadır. Böylece önceden îcâp ve kabulü de içine alacak şekilde tüm şartlarıyla kurulmuş olan vesâyet akdi mahkemede şahitlerin şehâdetleriyle sübut bulmaktadır. Bununla ilgili 1681 tarihli önek kayıt şöyledir:

(...) nâm kimesneler li-ecli's-şehâde mahfil-i şer'de hâzırûn olup şöyle edâ-i şehâdet-i şer'iyye eylediler ki mahalle-i mezkûrede sâkin iken bundan akdem vefât iden Es-seyyid El-hac Ahmed nâm kimesne hâl-i maraz-ı hayatında vefâtından sonra sulbî sağır oğlum Es-seyyid Mustafa'nın ve benim firâşımdan hâsıl ümmi'l-veled Belkis'in hamlinin tesviye-i umûrlarına mezkûr Mehmed'i vasî-i muhtâr nasb ve ihtiyâr eyledim deyu bizim huzûrumuzda ikrâr ve bizi işhâd idüp ve mu'terif olmuşidi biz bu husûsa bu vech üzere şâhidleriz şehâdet dahi ideriz deyu her biri edâ-i şehâdet-i şer'iyye eylediklerinde gibbe riâyet-i şerâiti'l-kabûl şehâdetleri hayyiz-i kabûlde vâkı'a oldukdan sonra mezkûr Mehmed dahi vech-i muharrer üzere vesâyet-i mezbûreyi kabûl ve hidemât-ı lâzimeyi kemâ yenbağî ikâmete müte'ahhid olmağın mâ-vaka'a bi't-taleb ketb olundu.⁸⁵

Dördüncüsü: Mûsî tarafından vasî tayin edilmediği durumda vasî tayin yetkisi hâkime geçmektedir. Mahkemede hâkimin bir kişiyi vasî-i mansûb nasbetmesi îcâp yerine geçmekte ve tayin edilen vasînin de bu görevi kabul etmesi neticesinde vesâyet akdi kurulmuş olmaktadır. Bununla ilgili 1635 tarihli örnek kayıt da şu şekildedir:

Hâkim-i muvakkî-i a'lâhu hâmil-i hâze'l-kitâb Mehmed Beşe b. Kadri'yi Hazret-i Ebâ Eyyûb el-Ensârî tevâbi'inden Hasköy mahallâtından Turşucu mahallesinde sâkin iken bundan akdem vefât eden Ali b. ()'in yetîmi Âişe nâm sağıre üzerine irs-i şer'î ile müteveffâ-yı mezbûr babasından kendisine intikâl eden emvâlini muhâfaza ve zabt etmek üzere vasî nasb eyledikde ol dahi vesâyet-i mezbûreyi kabûl ve gereğini yapmayı nasb-ı kabûl-i sahîh-i şer'î-i mer'î ile iltizâm etti.⁸⁶

Kayıtlarda vasînin vesâyeti kabul ettiğini ifade etmek üzere "taahhüd" ve "iltizam" kavramları yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu kavramlardan taahhüt, görevi yapmayı üstlenmeyi; iltizam ise görevi yapmayı tercih etmeyi ifade etmektedir. İlgili örnek kayıt şöyledir:

(...) sağıre-i mezbûretânın hisse-i şer'iyyelerini ahz u kabz ve tesviye-yi umurlarına mezbûre Saliha Hâtûnu vasî nasb ve ta'yin eyledikde ol dahi vesâyet-i merkûmeyi kabûl ve hizmet-i lâzimesini edâya taahhüd ve iltizâm etmeğın mâ-vaka'a bi't-taleb ketb olundu.⁸⁷

Vesâyeti kabul anlamında kullanılan taahhüd ve iltizam kelimelerinin, vasînin vesâyet-i merkûmeyi kabûl edip hizmet-i lâzimesine müte'ahhid olduğu⁸⁸ ve vesâyet-i mezkûreyi kabul edip hidemât-ı lâzimesini edâyı üzerine aldığı⁸⁹ gibi farklı şekillerde ifade edildiği görülmektedir.

Vasî tayin belgelerinde îcâb-kabûl ile ilgili olarak dikkat çeken diğer bir ifade de vasînin vesâyeti mûsîyle yüzyüze iken kabul ettiğidir. Örnek bir kayıta bu ifade şu şekilde geçmektedir:

⁸⁵ Ayşe Yıldırım, *152 Numaralı Manisa Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (1092 / 1681-82)*, (Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 171.

⁸⁶ *Hasköy Mahkemesi 5 Numaralı Sicil*, 117.

⁸⁷ Mandıra, *661 Nolu Edirne Şer'iyye Sicil*, 56; Ayrıca bk. Ömer Çağatay, *10 Numaralı Vidin Şer'iyye Sicil Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, (Bitlis: Bitlis Eren Üniversitesi/Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 312, 216, 237.

⁸⁸ *İstanbul Mahkemesi 191 Numaralı Sicil*, 68.

⁸⁹ *Rumeli Sadâreti Mahkemesi 56 Numaralı Sicil*, 49.

(...) *sagîre-i kızları Saliha ve Hadice bi'l-irsi's-şer' intikâl iden hisse-i şer'iyeleri ahz u kabzolunub hadd-ı bülûğ ve mertebe-i rüşdlerine değîn hıfz oluna deyü vasîyet beni vasî-i muhtâr nasb ve ihtiyâr idüb ben dahi bi'l-müvâcehe ba'de'l-kabûl musırnan 'alâ îsâ'ihî fevt olmağla (...)*⁹⁰

Çocuklar üzerine tayin edilmiş olan mevcut vasî herhangi bir gerekçe ile hâkime müracaat edip görevden azlini istediğinde bu vasînin azil işlemi ile yerine yeni vasî tayin işleminin aynı anda gerçekleştirildiğine dair örnekler de bulunmaktadır.⁹¹

2.8. ÇOCUKLARA NAFKA VE VASİYE ÜCRET TAKDİR EDİLMESİ

Mahkeme tarafından vasî tayin edilirken vesâyet altına alınan çocuklar için kendilerine kalan mallardan nafaka takdir edilmekte ve aynı zamanda gerekli görüldüğünde vasîye vesâyet ücreti belirlenmektedir. Vasî tayin kayıtlarındaki genel uygulamada, çocuklar için nafaka konusu zikredilmeksizin vasî tayin edildiği görülse de⁹² gerekli görüldüğünde vesâyet altına alınan çocuklara nafaka takdir edildiğine dair çok sayıda belge bulunmaktadır. Takdir edilen bu nafaka eğer var ise öncelikle çocukların mallarından karşılanmakta ve bu nafaka ödeme işini görevin bir gereği olarak vasî takip etmektedir. Çocukların nafaka ve giyim gibi ihtiyaçlarının karşılanması için vasîye ya da hâdineye borçlanma yetkisi de verilmektedir. Nafaka takdiriyle ilgili 1653 tarihli örnek bir vasî tayin belgesini burada vermek istiyoruz:

(...) *Abdi Bey b. Oruç'u vasiyy-i şer'î nasbetti. O dahi vesâyet-i merkûmeyi kabûl edip hizmet-i lâzimesini edâya müte'ahhid oldu. Sonra hâkim-i mûmâ-ileyh -esbaga'llâhu ni'amehû aleyh- Teymur bt. Abdullah nâm annesi ve hâdinesinin talebiyle sagîr-i mezkûrun nafakası, kisvesi ve sâir havâic-i zarûriyesi için, müteveffâ- mezbûr babasından kendisine irsi-i şer'î ile intikâl eden mallardan alınmak üzere zeyl-i vesîkada muharrer târîhden itibaren râyicü'l-vakt yevmî beş akçe farz ve takdîr etti ve mezbûrenin vakt-i hâcetde istidâne edip lede'z-zafer vasiyy-i merkûma rücû' etmesine izin verdi.*⁹³

Gerek vasî tarafından gerekse çocuğun hâdinesi tarafından sonradan yapılan nafaka taleplerinin de mahkemece değerlendirilerek günün şartlarına göre çocuklara yeterli miktarda nafaka takdir edildiği ve yine ihtiyaç anında çocuklara harcamak üzere borçlanma yetkisi verildiği görülmektedir.⁹⁴

Eğer çocuğun anne ve babası vefat eder de geride kendisine herhangi bir mal kalmaz ve aynı zamanda bakımını üstlenecek kimsede bulunmazsa, çocuk bir başkasına evlatlık verilmekte, nafakası da hazineden karşılanmaktadır. 1579 tarihli örnek bir kayda göre, babası vefat etmiş olan Şâhî adındaki kız çocuğu, kendisine bakma imkânından yoksun olduğu anlaşılan ninesi Mahgân Hâtun tarafından Hemsâye isimli bir kadına evlatlık verilmektedir. Çocuğa intikal eden mal da bulunmadığı için hazineden karşılanmak üzere hâkim günlük bir akçe nafaka takdir ederek bu parayı çocuğun bakımı için harcamak üzere evlatlık alan kadına izin vermektedir. ⁹⁵ Bazı

⁹⁰ Mandıra, 661 Nolu Edirne Şer'iyeye Sicil, 407.

⁹¹ Galata Mahkemesi 37 Numaralı Sicil (H. 1022-1024 / M. 1613-1615), haz. Rasim Erol - Yılmaz Karaca, (İstanbul: İSAM Yayınları, 2012), 61.

⁹² Hasköy Mahkemesi 3 Numaralı Sicil (H.1023-1081/M.1615-1670), haz. Mustafa Kırış - Salih Kahrıman, (İstanbul: Kültür AŞ. Yayınları, 2019), 163.

⁹³ Ahi Çelebi Mahkemesi 1 Numaralı Sicil (H.1063-1064/M.1652-1653), haz. Sabri Atay - Nedim Pakırdağ, (İstanbul: Kültür AŞ. Yayınları, 2019), 280. Mehmet KOÇ, Osmanlı Aile Hukukunda Mahrem Akralar (Civar Hısımlar) Nafakası sayfa 177, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy. 38, 2021, s. 161-184.

⁹⁴ Murat Karaköse, 57/1 Numaralı Kayseri Şer'iyeye Sicili Transkripsiyon ve Değerlendirme (H.1058-1059/M.1648-1649), (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010),150.

⁹⁵ Üsküdar Mahkemesi 51 Numaralı Sicil (H.987-988/M.1579-1580), haz. Rifat Günalan, (İstanbul: İSAM Yayınları, 2010), 216.

kayıtlarda ise çocuğun herhangi bir akrabası çıkması durumunda devlet hazinesinden harcanan paraların beytülmale geri ödenmesi gerektiği ifadesi de geçmektedir.⁹⁶

Vasî tayin belgelerinde çok az da olsa vasîye ücret takdir edildiği müşahede edilmektedir. Yapmış olduğu hizmet karşılığında vasîye ücret verilip verilmemesi konusunda Hanefî fukaha vasîler arasında ayırımı giderek, vasî-i muhtârın vesâyet görevi için herhangi bir ücret almasına cevaz vermemekte iken, vasî-i mansûba ücret takdir edilmesinin ise câiz olduğunu söylemektedirler.⁹⁷ Şâfiîler yetimin annesi, babası ve dedesi gibi yakın akrabalarının vesâyet görevini üstlenmeleri durumunda onların bir ücret almalarına cevaz vermemekte ancak; akrabalar dışında vasî olan yabancı kimselerin yaptıkları vesâyet görevi mukabilinde maruf bir ücret almalarının câiz olacağını ifade etmektedirler.⁹⁸ Mâlikîlere göre ise vasî zengin olmaz ve aynı zamanda da ihtiyaç sahibi olursa vesâyet görevi karşılığında bir ücret alabilir.⁹⁹ Hanbelîlerin bu konudaki görüşü ise, vesâyeti üstlenmek ve ihtiyaç sahibi olmak şartıyla vasînin yaptığı görev karşılığında bir ücret alabileceği yönündedir. Bununla birlikte hâkim tarafından vasîye maruf ölçüde ücret takdir edildiğinde vasî zengin olsa dahi takdir edilen bu ücreti alabilir.¹⁰⁰

Vasînin görev karşılığında ücret alması konusunda Osmanlı ulemasının bakışının Hanefîler ile aynı yönde olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Şeyhülislam Çatalcalı Ali Efendi vasî-i muhtârın yaptığı hizmet karşılığında herhangi bir ücret almasına cevaz vermemektedir. Konuyla ilgili vermiş olduğu fetva şöyledir:

“Zeyd-i sağırin vasî-i muhtârı Amr, hidmet-i vesâyet mukâbelesinde hâkime ücret takdîr itdürüb almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.”¹⁰¹

Osmanlıda fetva makamı vasî-i mansûbun görev mukabilinde ücret almasına ise cevaz vermektedir. Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin vermiş olduğu fetva şu şekildedir:

“Bir yetime bir şehirde akçesiz vesayet eder kimesne olmasa hâkim Zeyd'i vasîi nasb edib vazîfe ta'yîn eylemek câiz olur mu? El-Cevab: Olur ecir misle değîn.”¹⁰²

Osmanlı kadı sicillerindeki belgelere göre uygulamada gerek vasî-i muhtâra ve gerekse vasî-i mansûba ücret takdir edildiği müşahede edilmektedir. Vasî-i muhtâra ücret takdir edildiğine dair 1643 tarihli şu örneği zikretmek istiyoruz:

(...) Mehmed nâm sagîre vasiyy-i muhtâr olan işbu râfi'ü'lkitâb fahrü'l-akrân İbrahim Ağa b. Mustafa nâm kimesne meclis-i şer'-i hatîr-i lâzimü't-tevkîrde takrîr-i kelâm ve ta'bîr anî'l-merâm edip vasiyy-i muhtâr olduğumuz sagîr-i merkûmun babası müteveffâ-yı mezbûrdan alâ tarîki'l-irsi'sşer'î intikâl eden ma'lûmü'l-kadr akçesin a'mâl ve akârâtını dahi tâlibine îcâr ve gallesini cem'de sebkât eden hizmetim mukâbelesinde ücret ta'yîn olunmak matlûbumdur dedikde, hâkim-i muvakki'ü'l-kitâb vasiyy-i merkûma hizmet-i mezkûre mukâbelesinde târih-i kitâb gününde yevmî beşer akçe ta'yîn eyledikde vasiyy-i merkûm ücret-i mu'ayyeneyi kabûl ve hizmet-i lâzimesin edâya ta'ahhüd eylemeğîn mâ vaka'a gıbbe't-taleb ketb olundu.¹⁰³

⁹⁶ Mehmet Koç, “Osmanlı Aile Hukukunda Mahrem Akrabalar (Civar Hısımlar) Nafakası”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 38 (2021), 177.

⁹⁷ İbn-i Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, 6/713, 722.

⁹⁸ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 4/124.

⁹⁹ Karâfî, *ez-Zahîra*, 7/178.

¹⁰⁰ Buhûti, *Keşşâfu'l-Kinâ'*, 3/455; 4/397.

¹⁰¹ Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ*, 2/509.

¹⁰² Ebussuud Efendi, *Fetâvâ-yı Ebussuud, Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin Fetvaları*, haz. Abdullah Demir - Ramazan Günay, (İstanbul: SD Yayınevi, 2020), 1043.

¹⁰³ *Galata Mahkemesi 65 Numaralı Sicil (H. 1051-1053/M. 1641-1644)*, haz. Sabri Atay - Rasim Erol, (İstanbul: İSAM Yayınları, 2012), 219.

Osmanlı fetva makamınca vasî-i muhtârın vesâyet görevi karşılığı ücret almasına cevaz verilmemiş olmasına rağmen, verilen bu örnek belgeye göre, mahkemede hâkimin bu fetvanın hilafında amel ederek vasî-i muhtâra hizmeti karşılığında günlük beşer akçe ücret takdir ettiği görülmektedir. Buna göre hâkimin Hanefi mezhebi dışındaki diğer mezheplerin konuyla ilgili görüşlerine göre hüküm verdiği anlaşılmaktadır. Hâkimin böyle bir yetkisinin olmamasına karşın bu hükmün verilmesinin altında yine konuyla ilgili bir emr-i âli'nin varid olması muhtemeldir.

Vasî-i mansûba ücret takdir edildiğine dair örnek bir kayıt ise şu şekildedir:

*(...) vesâyet-i mezbûrenin uhdesinden gelmeğe kâdir olan râfi'ü hâzel-kitâb Mustafa Çelebi bin Yusuf nâm kimesneyi tarih-i kitâbdan yevmî onar akça vazife ile sağır-i mezbûr Mehmed'e babası müteveffâ-yı mezbûreden isâbet ve intikâl iden emvâlini ve berât-ı padişahi ile tasarrufunda olan tımarını zabt ve ahvâlini hıfz için vasi nasb ve ta'yin eyleyüb (...)*¹⁰⁴

2.9. VESÂYET İÇİN HÜCCET TANZİMİ

Vasî tayin kayıtlarında görülen diğer bir usul ise hüccet tanzimidir. Hüccet, bir davayı ispata yarayan hukukî deliller veya mahkemede tarafların yalnızca ikrarını ve bu ikrarın tasdikini içeren ve bir hüküm ifade etmeyen konularla ilgili düzenlenmiş olan belgelerdir.¹⁰⁵ Vesâyet hücceti ise, mahkeme tarafından tayin edilen vasîye verilmek üzere düzenlenmiş olan görev belgesidir. Osmanlı mahkemelerindeki vasî tayin edilen belgelerin kahr ekseriyetinde vesâyet hücceti düzenlenip düzenlenmediği zikredilmemektedir. Bununla birlikte kayda değer miktardaki belgelerde vasînin vesâyeti kabul ettiği zikredildikten sonra bu görevlendirmeye delil teşkil etmesi amacıyla görev belgesi tanzim edildiği görülmektedir. Kayıtlardaki ifadelerde vesâyet belgesinin tanzim gerekçesi, ihtiyaç anında vasînin bu belgeyi delil olarak göstermesi, şeklinde açıklanmaktadır. Konuyla ilgili 1614 tarihli örnek bir kayıt şöyledir:

*(...) cânib-i şer'den vasî lâzım olmağın işbu hâkim-i muvakkî'u'l-kitâb tûbâ leh[û] ve hüsnü-me'âb sağır-i merkûmun emvâlini hıfz ve ahvâlini zabt için dedesi mezbûr İsmail'i vasî nasb edip, mezbûr İsmail dahi vesâyet-i merkûmeyi kabûl ve hizmet-i lâzımesini edâya ta'ahhüd ve iltizâm ettikten sonra bu hurûf ber-sebîl-i temessük ketb ve terkîm olunup, yed-i tâlibe vaz' ve teslîm olundu ki lede'l-hâce ihticâc edine.*¹⁰⁶

Vasî tayin kayıtlarında vesâyet hücceti tanzim edildiğine dair belgelerin sayısı az olmasına rağmen, yine kayıtlara göre, mahkeme tarafından tanzim edilerek vasîye verilen vesâyet hüccetinin ihtiyaç anında mahkemede diğer davalarda kullanıldığına dair birçok belge bulunmaktadır.¹⁰⁷ Bu durum bizi, uygulamada vesâyet hüccetinin mahkemelerce yaygın olarak tanzim edildiği ancak vasî tayin belgelerinde bu durumu kaydetme gereği duyulmadığı kanaatine götürmektedir.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Fatma Yıldırım, *S 12 Numaralı Sofya Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, (Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 124.

¹⁰⁵ Geniş bilgi için bk. Mustafa Oğuz - Ahmet Akgündüz, "Hüccet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/446-450.

¹⁰⁶ Galata Mahkemesi 37 Numaralı Sicil, 129.

¹⁰⁷ "(...)Sağır-i mezbûrenin bâ-hüccet-i şer'iyye vasiyy-i muhtârı olan işbu râfi'atü'l-kitâb Afife Hatun bt. Abdullah mahzarında ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm edip (...)" *Eyüb Mahkemesi 175 Numaralı Sicil (H. 1157-1159 / M. 1745-1746)*, haz. Rasim Erol - Mustafa Yılmaz, (İstanbul: Kültür AŞ. Yayınları, 2019), 165-166; Benzer kayıtlar için bk. Zehra Taşcan, *173 Numaralı Ankara Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H. 1198/M. 1783-1784)*, (Bitlis: Bitlis Eren Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 95; Halil Çoban, *206/3 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (367 - 602)*, (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 130, 139, 190, 239, 315, 395, 408, 412, 444, 465, 522, 535, 537, 548.

¹⁰⁸ Böyle bir kanaate ulaşmamızın sebebini örnek bir şer'iyye sicil defteri üzerinden şöylece açıklamak istiyoruz: Bir önceki dipnotta verdiğimiz *206/3 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicil Defterinin 367 ile 602. sayfa aralığındaki 235 sayfalık kısmı* Halil Çoban tarafından transkribe edilmiştir. Transkripsiyonu yapılan kısımda toplamda 522 adet belge bulunmaktadır. Bu belgelerin 9 tanesi vasî tayini ile ilgilidir. Bu belgelerin hiç birisinde tayin edilen vasîye hüccet-i şer'iyye yani vesâyet hücceti tanzim edildiğine dair herhangi bir bilgi verilmemektedir. Buna mukabil aynı defterde konuları farklı olan 14 tane dava belgesinde, vasînin vesâyetinin hüccet-i şer'iyye ile

2.10. TARİH, ŞAHİTLER VE ŞÜHÜDÜ'L-HÂL

Osmanlı mahkemelerinde tutulan şer'iyeye sicil defterlerinde takip edilen usule göre kayıtların hemen hemen tamamına yakınında, şühûdü'l-hâl'den hemen önceye gelecek şekilde belgelere o günün tarihi yazılmaktadır. Tarihler genellikle gün, ay ve yıl şeklinde tam olarak yazılmakla birlikte¹⁰⁹ bazen herhangi bir ayın ilk günü,¹¹⁰ başları,¹¹¹ ortaları¹¹² ya da sonları¹¹³ şeklinde de yazıldığı görülmektedir. Aynı gün içerisinde birden fazla kayıt yapıldığında önceki tarih kaydı düşüldüğü de vakidir.¹¹⁴

Mahkemedeki tüm kayıtlarda olduğu gibi vasî tayin belgelerinde de şahitlerin isimleri¹¹⁵ ile şühûdü'l-hâl'in isimleri¹¹⁶ ayrı ayrı zikredilmektedir. Zikri geçen şahitler ile şühûdü'l-hâl birbirinden farklı iki kavramdır. Şahitlerden kastımız, genel olarak duruşmalarda davacı tarafın iddiasını ispat için ya da davalı tarafın da kendisini savunmak için şahitliklerine başvurulmak üzere mahkemede hazır bulunan kişilerdir. Vasî tayini bağlamında ise vasî-i muhtâr tayinlerinin mahkemede tescil edilmesi ile ilgili olarak, mûsînin vasîyi tayin ettiğini ispat etmek için şehâdetlerine başvurulmak üzere mahkemede hazır bulunan kişilerdir. Buna ilaveten hâkim tarafından çocuklar üzerine vasî-i mansûb tayin edileceğinde kendisine görev verilecek olan vasînin, vesâyet görevini yerine getirecek kişide bulunması gereken şartları taşıdığına dair şahitliklerine başvuru şahitler de bu kapsam dâhilindedir.

Belgenin en sonunda isimleri şühûdü'l-hâl olarak kaydedilen kişiler ise, duruşmaların görüldüğü esnada hâkimin yanında hazır bulunan ve genellikle sayıları beş ile on arasında değişen ve hatta kimi zaman daha da fazla olan kimselerdir. Aralarında başta müftü, müderris ve emekli kadılar olmak üzere toplumun her meslek ve sınıfından kişilerin bulunduğu bu kişiler, müşâvere heyeti, mahkeme kararları ve tescillerine şahit gösterilen müşâhidler topluluğu, yargılamanın usulüne göre yapılıp yapılmadığını gözlemleyen gözlemci heyeti ve ihtiyaç olduğu zaman da bilirkişi olarak mahkemede bulunmaktadırlar.¹¹⁷ Osmanlı mahkeme kayıtlarındaki her belgede şühûdü'l-hâl'in mutlaka zikredilmiş olması yargılamanın şeffaf yürütüldüğünü göstermektedir. Davaların içeriğiyle ilgili tanık olanların şahitliklerine başvurulduğu gibi şühûdü'l-hâl üyelerinin de orada hazır bulundurulmak suretiyle adeta duruşmanın işleyişi baştan sona kayıt altına alınmaktadır. Bu uygulama ile mahkemede yargılamanın adil bir şekilde yapıldığı herkese gösterilerek mahkemeye olan güven temin edilmiş olmaktadır.

Mahkeme kayıtlarından anlaşıldığına göre, vasînin vesâyet görevini yapabileceğine şehâdet eden şahitlerle şühûdü'l-hâl'deki kişiler aynı kimselerden oluşabilmektedir. Buna dair örnek bir kayıtta, "(...) sığârı mezbûrûnun vâlideleri Ayşe Hâtûn ibnete Mustafa her vechile müstakime olub vesâyet-i merkûme 'uhdesinden gelmeğe kâdire idüğü zeyl-i vesikada muharrerü'lesâmi-i müslimîn ihbâr etmeleriyle (...)'"¹¹⁸ ifadesi geçmektedir. Bu ifadeden

sabit olduğu açıkça zikredilmektedir. Bu bilgiler ışığında, mahkemelerdeki vasî tayinlerinde hüccet-i şer'iyeye ya da diğer adıyla vesâyet hücceti tanzim edildiği ancak bunun vasî tayin belgelerine kaydedilmediği anlaşılmaktadır.

¹⁰⁹ "(...) Cerâ zâlîke ve hurrîre fî'l-yevmi's-sâlis aşere min şehri Receb sene sitte aşere ve elf." Güneş Şimşek, 32 No'lu Galata Şer'iyeye Sicili, 254.

¹¹⁰ "(...) Cerâ zâlîke ve hurrîre fî gurreti şehri Rebi'ilevvel sene selâse ve işrîn ve elf." Galata Mahkemesi 37 Numaralı Sicil, 62.

¹¹¹ "(...) Cerâ zâlîke fî evâli Cumâdelâhire sene hamse aşere ve elf." Güneş Şimşek, 32 No'lu Galata Şer'iyeye Sicili, 95.

¹¹² "(...) Cerâ zâlîke fî evâsıtı Zilka'de sene hamse aşere ve elf." Güneş Şimşek, 32 No'lu Galata Şer'iyeye Sicili, 150.

¹¹³ "(...) Cerâ zâlîke ve hurrîre fî evâhiri Muharremi'l-harâm sene sitte aşere ve elf." Güneş Şimşek, 32 No'lu Galata Şer'iyeye Sicili, 192.

¹¹⁴ "(...) Hurrîre fî t-târihi'l-mezbûr." Güneş Şimşek, 32 No'lu Galata Şer'iyeye Sicili, 110.

¹¹⁵ "el-Hâc Hasan b. Mehmed ve Mehmed b. Abdullah nâm kimesneler (...) Davud'dan sâdir olan da'vâ-yı sahîha-i şer'iyede gibbe'l-istişhâd şöyle şehâdet ettiler ki, (...) Şehâdetleri ba'de şerâti'l-kabûl inde's-şer' mu'teber ve makbûl olmağın târih-i mezbûrda mûcebince böyle hüküm edildi." Güneş Şimşek, 32 No'lu Galata Şer'iyeye Sicili, 218-219.

¹¹⁶ "Şühûdü'l-hâl: Ahmed Çelebi b. İsa, İbrahim b. Mehmed el-Hatib, Hüsam Efendi b. Abdurrahman, Mehmed b. Yusuf el-Muhzır, Mustafa b. Mehmed el-Muhzır ve gayruhüm." Güneş Şimşek, 32 No'lu Galata Şer'iyeye Sicili, 192.

¹¹⁷ Nasî Aslan, İslâm Yargılama Hukukunda "Şühûdü'l-Hâl" Jüri Osmanlı Devri Uygulaması, (Adana: Karahan Kitabevi 2018), 4; Ayrıca "Şühûdü'l-Hâl" ile ilgili geniş bilgi için aynı kitap içinde bk. 57-98.

¹¹⁸ Mandıra, 661 Nolu Edirne Şer'iyeye Sicili, 230, 289, 296.

anlaşılmaktadır ki, çocuklara vasî tayin edilecek olan anneleri Ayşe Hâtûn'un vesâyetin uhdesinden gelebileceğine dair şahitlik yapanların isimleri belgenin sonunda kaydedilmektedir. Belgenin sonunda ise şühûdü'l-hâl'in isimleri bulunmaktadır.

Yine kayıtlarda vasînin gerekli şartları taşıdığına dair şahitlerin isimleri zikredilmeksizin genel ifadelerle vasînin görevi yerine getirebileceği ifade edilerek tayin işlemi yapıldığına dair belgeler de mevcuttur. Örneğin; *her vehile vesâyet 'uhdesinden gelmeğe kâdir ve müstakim idüğü lede'sşer'i'l-enver zâhir ve nümâyân olduğı*¹¹⁹ şeklinde genel ifadeler kullanılarak vasî tayin edildiği görülmektedir.

SONUÇ

Klasik fıkıh kaynakları ile fetva mecmualarında vasî tayin esnasında takip edilecek usul hakkında yeterli manada sistematik bir bilgi bulunmamaktadır. Vasî tayin usulü, fukaha tarafından vesâyet ile ilgili verilmiş olan hükümlerin mahkemelerde icra edilmesi neticesinde ortaya çıkmıştır. Diğer bir ifade ile vasî tayin edilen bir mahkeme kaydında hangi bilgilerin yer alıp almayacağı, mahkemede kimlerin hazır bulunup bulunmayacağı, vesâyette îcâp ve kabulde kullanılacak lafızlar ve benzeri işlemler bizzat fıkıhın ilgilendiği bir alan olmayıp fıkhi hükümlerin mahkeme tarafından icra edilmesi esnasında ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla yaptığımız çalışma vasî tayin usulünün tespitine yönelik olduğu için fıkıh kaynakları ile fetva mecmualarından ziyade mahkeme kayıtları olan şer'iyeye sicilleri örnekliliği üzerinden şekillenmiştir.

İncelemiş olduğumuz mahkeme kayıtları ışığında Osmanlıdaki vasî tayin usulü klasik fıkıh kaynaklarında verilen fikhî hükümler ile Osmanlı uleması tarafından verilmiş olan fetvalar çerçevesinde teşekkül ettiği görülmektedir. Genel uygulama Hanefi mezhebinin görüşleri doğrultusunda şekillenmekle birlikte bazen diğer mezheplerin görüşlerine göre de hareket edildiği müşahede edilmektedir. Vasî tayininde fukahanın belirlediği esaslar itinayla muhafaza edilmek suretiyle vasî tayin esnasında gerekli olan tüm bilgiler eksiksiz bir şekilde kayda geçirilmektedir. Bu anlamda vasî ve mûsînin kimlik ve adres bilgilerinin verilmesine, vasînin vesâyet görevinin gerektirdiği şartları taşıyor olmasına, özellikle vesâyet akdinin olmazsa olmazı kabul edilen îcâp ve kabulün gerçekleşmesine, mahkemede taraflar ile şahitlerin hazır bulundurulmasına azami derecede dikkat edildiği anlaşılmaktadır. Şartlar gerektirdiğinde çocuklara nafaka takdiri ve vasiye de ücret takdiri yapılarak hem çocukların problemleri çözülmekte hem de vasînin görevini rahatça yapmasına olanak sağlanmaktadır. Gerek çocuklar üzerine ve gerekse mecnûn, ma'tûh ve sefiher üzerine yapılan vasî tayinlerinde aynı usulün takip edildiği görülmektedir. Vesâyetin daha sağlıklı yürütülmesi adına, tayin edilmiş olan vasînin kabiliyet ve iş yoğunluğu gibi haller gözetilerek, vasî üzerine bir nâzır tayin edilmek suretiyle vasînin görev yükünün hafifletildiği, kısıtlının malları hususunda tasarrufta bulunurken hata yaparak herhangi bir kaybın söz konusu olmasının önüne geçildiği anlaşılmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere vasînin vesâyete ilişkin işlemlerinin nâzır tarafından denetlendiği de görülmektedir. Sonuç olarak belgelerden ortaya çıktığı kadarıyla gerek vesâyet için hüccet tanzim edilmesi gerekse vasîlere yaptığı iş karşılığı ücret tayin edilmesi vasîliğin kurumsal bir yapıya dönüşmüş olduğunun temel göstergeleridir.

¹¹⁹ Mandıra, 661 Nolu Edirne Şer'iyeye Sicili, 233.

KAYNAKÇA

- Advî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed, *Hâşiyetü'l-Advî Alâ Şerhi Kifâyeti't-Tâlibi'r-Rabbânî*, thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed el-Bukâî, 2 Cilt, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1414/1994.
- Ahi Çelebi Mahkemesi 1 Numaralı Sicil (H. 1063-1064 / M. 1652-1653)*, haz. Sabri Atay - Nedim Pakırdağ. İstanbul: Kültür AŞ. Yayınları, 2019.
- Aslan, Nasî. *İslâm Yargılama Hukukunda "Şühûdü'l-Hâl" Jüri Osmanlı Devri Uygulaması*. Adana: Karahan Kitabevi, 2018.
- Bâbertî. Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed, *el-Înâye Şerhu'l-Hidâye*. 10 Cilt, Lübnan: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1389/1970.
- Bab Mahkemesi 150 Numaralı Sicil (H. 1143-1144 / M. 1730-1732)*, haz. Ali Coşkun - Abdullah Sivridağ, İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2019.
- Balat Mahkemesi 2 Numaralı Sicil (H. 970 - 971 / M. 1563)*, haz. Mehmet. Akman vd., İstanbul: İSAM Yayınları, 2011.
- Bardakoğlu, Ali. "Vesâyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2013, 66-70.
- Belk, Ayten. *10 Numaralı Gaziantep Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (H.1012-1014/M.1603-1605) (S.3-101)*, Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Bilici, Hatice. *31 Numaralı Kırım Hanlığı Kadı Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukûk-ı İslamiye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.
- Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. İdrîs. *Keşşâfu'l-Kınâ'an Metni'l-İknâ'*. thk. Hilâl Musaylihî-Mustafa Hilâl, 6 Cilt, Riyad: Mektebetü'n-Nasr el-Hadîse, ts, 4/335.
- Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. İdrîs. *er-Ravdu'l-Murbi' Şerhu Zâdi'l-Müstenki'*. Riyad: Dâru'l-Müeyyid, 1417/1996.
- Cemaleddin Muhammed b. Mukrim İbn Manzûr. *Lisânu'l-Arab*. 15 Cilt, Beyrut: Dâru Sâdır, 1. Basım, 1414/1993.
- Çağatay, Ömer. *10 Numaralı Vidin Şer'iyye Sicil Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*. Bitlis: Bitlis Eren Üniversitesi/Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Çatalcalı Ali Efendi. *Fetâvâ-yı Ali Efendi*. nşr. H. Necâti Demirtaş, 2 Cilt, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2014.
- Çoban, Halil. *206/3 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (367-602)*, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Düsûkî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh. *Hâşiyetü'd-Düsûkî ale's-Şerhi'l-Kebîr*, 4 Cilt, yy., Dâru l-Fikr, ts., 4/422.
- Ebussuud Efendi. *Fetâvâ-yı Ebussuud, Şeyhulislam Ebussuud Efendi'nin Fetvaları*. haz. Abdullah Demir - Ramazan Günay, İstanbul: SD Yayınevi, 2020.
- Erikci, Esra. *8 Numaralı Manastır Şer'iyye Sicili'nin (1-64. Varak) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H.1050-1051/M.1640-1642)*, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Ebû Cîb, Sa'dî. *el-Kâmûsu'l-Fikhî Luğaten ve Istilâhen*. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 2. Basım, 1408/1988.

- Eyüb Mahkemesi 19 Numaralı Sicil (H.1028-1030/M.1619-1620)*, haz. Yılmaz Karaca - Rasim Erol, İstanbul: İSAM Yayınları, 2011.
- Eyüb Mahkemesi 175 Numaralı Sicil (H. 1157-1159 / M. 1745-1746)*, haz. Rasim Erol - Mustafa Yılmaz, İstanbul: Kültür AŞ. Yayınları, 2019, 165-166.
- Ezherî, Salih Abdusseme' el-Âbî. *Cevâhiru'l-İklîl Şerhu Muhtasari Halîl*. nşr. Muhammed Abdulaziz el-Hâlidî, 2 Cilt, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1997.
- Feyrûzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b. Yakup. *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Dîmeşk: Müessesetü'r-Risâle, 1998.
- Galata Mahkemesi 32 Numaralı Sicil, (H. 1015-1016/M.1606-1607)*, haz. Mehmet Akman, İstanbul: İSAM Yayınları, 2012.
- Galata Mahkemesi 37 Numaralı Sicil (H. 1022-1024 / M. 1613-1615)*, haz. Rasim Erol - Yılmaz Karaca, İstanbul: İSAM Yayınları, 2012.
- Galata Mahkemesi 65 Numaralı Sicil (H. 1051-1053 / M. 1641-1644)*, haz. Sabri Atay - Rasim Erol, İstanbul: İSAM Yayınları, 2012.
- Güneş Şimşek, Seda. *32 No'lu Galata Şer'iyye Sicilinin Değerlendirilmesi*. Aksaray: Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Gökbuğa, Ferdi. *H.1075-1076/M.1665-1666 Tarihli 124 No'lu Manisa Şer'iyye Sicili Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Haraşî, Muhammed b. Abdullah. *Şerhu'l-Haraşî Alâ Muhtasari Halîl*. Hâşiyetü'l-Advî İle Birlikte, 8 Cilt, Bulak: el-Matbaatu'l-Kübrâ el-Emîriyye, 2. Basım, 1317/1899.
- Hasköy Mahkemesi 3 Numaralı Sicil (H.1023-1081/M.1615-1670)*, haz. Mustafa Kırış - Salih Kahriman, İstanbul: Kültür AŞ. Yayınları, 2019.
- Hasköy Mahkemesi 5 Numaralı Sicil (H. 1020-1053 / M. 1612-1643)*, haz. Baki Çakır vd., İstanbul: İSAM Yayınları, 2011.
- Hasköy Mahkemesi 10 Numaralı Sicil (H.1085-1090/1674-1679)*, haz. Tahsin Özcan, İstanbul: İSAM Yayınları, 2011.
- Hattâb, Şemsuddîn Ebû Abdillâh. *Mevâhibu'l-Celîl fî Şerh-i Muhtasar-i Halîl*. 6 Cilt, yy., Dâru'l-Fikr, 2. Basım, 1412/1992.
- İbn-i Âbidîn, Muhammed Emîn. *Reddü'l-Muhtâr Ale'd-Dürri'l-Muhtâr*. 6 Cilt, Beyrut: Şeriketu Mektebe ve Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdihî, 2. Basım, 1386/1966.
- İbn-i Kudâme, Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdullah el-Makdisî. *el-Muğnî*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî-Abdulfettâh Muhammed el-Hulv, 15 Cilt, Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb li't-Tıbâa ve'n-Neşr, 2. Basım, 1417/1997.
- İbnu'l-Muflih, Ebû İshâk Burhânüddîn. *el-Mübdî' fî Şerhi'l-Mukni'*. 8 Cilt, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1997.
- İstanbul Mahkemesi 156 Numaralı Sicil (H. 1246-1247 / M. 1831-1832)*, haz. Nedim Pakırdağ - Abdulkadir Altın, İstanbul: Kültür AŞ. Yayınları, 2019.
- İstanbul Mahkemesi 191 Numaralı Sicil (H.1000-1027/M.1591-1617)*, haz. Abdullah Sivridağ - Ali Coşkun, İstanbul: Kültür AŞ. Yayınları, 2019.
- Kal'acî, Muhammed Ravvâs. *Mu'cemu Lugati'l-Fukahâ*. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 2. Basım, 1988.
- Karâfî, Ebû'l-Abbas İdrîs b. Abdurrahman. *ez-Zahîra*. thk. Muhammed Hacî vd., 14 Cilt, Beyrut: Dâru'l-Ğarb el-İslâmî, 1. Basım, 1994.

- Karaköse, Murat. *57/1 Numaralı Kayseri Şer'iyeye Sicili Transkripsiyon ve Değerlendirme (H.1058-1059/M.1648-1649)*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Karaslan, Arzu. *1039-1040 (1629-1630) Yıllarına Ait 61 Numaralı Manisa Şer'iyeye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Kâsânî, Alâuddîn Ebûbekir b. Mes'ûd. *Bedâi'u's-Sanâi' fî Tertîbi's-Şerâi'*. 7 Cilt, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1406/1986.
- Koç, Mehmet. "Osmanlı Aile Hukukunda Akıl Hastalığının (Cünûn) Nikâh ve Talâk Hükümlerine Etkisi". *Türk Dünyası Araştırmaları* 130/256 (Ocak – Şubat 2022), 149-174.
- Koç, Mehmet. Osmanlı Aile Hukukunda Mahrem Akrabalar (Civar Hısımlar) Nafakası. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 38 (2021), 161-184.
- Korkmaz, Ömer, *XVIII. Yüzyıl Adana Şer'iyeye Sicilleri Özelinde Aile Hukuku*, Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Köse, Uğur. *H.1063-1065 (1058), M.1653-1655 Tarihli Çankırı Şer'iyeye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*. çev. Hayrettin Karaman vd., Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 31. Basım, 2017.
- Makdisî, Bahâuddîn Abdurrahman b. İbrahim. *el-Udde Şerhu'l-Umde*. thk. Ahmed b. Ali, Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2003.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdullah el-Asbahi el-Himyeri. *el-Müdevvene*. 4 Cilt, yy., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1415/1994.
- Mandıra, Melis. *661 Nolu (H.1130-1131/ M.1717-1718) Edirne Şer'iyeye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Mâverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed. *el-Hâvî'l-Kebîr*. thk. Ali Muhammed Muavvad - Adil Ahmed Abdulmevcûd, 19 Cilt, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1419/1999.
- Merdâvî, Alâeddîn Ebu'l-Hasen. *el-İnsâf fî Ma'rifeti'r-Râcih mine'l- Hilâf*. thk. Muhammed Hamid el-Fakî, 12 Cilt, Beyrut: Matbaatü's-Sünnetü'l-Muhammediyye, 1. Basım, 1374/1955.
- Meydânî, Abdülganî el-Guneymî. *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb*. thk. Muhammed Muhiddin Abdulhamîd, 4 Cilt, Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.
- Mutarriżî, Ebû'l-Feth Burhânüddîn. *El-Muğrib fî Tertîbi'l-Mu'rib*, yy.: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî Yayınları, ts.
- Nesefî, Necmeddin Ebû Hafs Ömer b. Muhammed. *Tilbetü't-Talebe fî'l-Istılâhâti'l-Fıkhiyye*. yy.:: Matbaa-i Âmire, 1311.
- Nohutlu, Ali. *8 Numaralı Gaziantep Şer'iyeye Sicili Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (1-100)*, Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Oğuz, Mustafa - Akgündüz, Ahmet. "Hüccet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 18/446-450, İstanbul: TDV Yayınları, 1998, 446-450.
- Özpolat, Leyla. *1 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicili (970-1019/1563-1610) Değerlendirme ve Transkripsiyon*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Rumeli Sadâreti Mahkemesi 56 Numaralı Sicil (H. 1042-1043 / M. 1633)*, haz. Fuat Recep - Sabri Atay, İstanbul: İSAM Yayınları, 2011.

- Rumeli Sadâreti Mahkemesi 127 Numaralı Sicil (H. 1090-1091 / M. 1679-1680)*, haz. Selman Soydemir - Fikret Sarıcaoğlu, İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2019.
- Serahsî, Şemsuleimme Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl. *el-Mebsût*. 30 Cilt, Beyrut: Dâru'l-Marife, 1414/1993.
- Sevici, Hatice. *54 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicili'nin (1-190) Değerlendirme ve Transkripsiyonu (H. 1150 1152/M. 1738-1740)*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Şirbînî, Hatîb. *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meânî Elfâzi'l-Minhâc*. thk. Ali Muhammed Muavvad - Adil Ahmed Abdülmevcûd, 6 Cilt, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1410/1994.
- Tanır, Züleyha. *Amasya 23 Numaralı Şer'iyeye Sicili (H.1112-1113/M.1700-1702)*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Taşcan, Zehra. *173 Numaralı Ankara Şer'iyeye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H.1198/M.1783-1784)*, Bitlis: Bitlis Eren Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Terzi, Mehmet Akif. *İstanbul 1131/1719 Tarihli Askeri Kassam Defteri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995.
- Üsküdar Mahkemesi 51 Numaralı Sicil (H.987-988/M.1579-1580)*, haz. Rıfat Günalan, İstanbul: İSAM Yayınları, 2010.
- Yazıcıoğlu, Serap. *8 Numaralı Vidin Şer'iyeye Sicili'nin Değerlendirilmesi ve Transkripsiyonu (H.1132/M.1719-1720)*, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yenişehirli Abdullah Efendi. *Behcetü'l-Fetâvâ*. Haz. Süleyman Kaya vd., İstanbul: Klasik Yayınları, 2011.
- Yıldırım, Ayşe. *152 Numaralı Manisa Şer'iyeye Sicili'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (1092/1681-82)*, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Yıldırım, Fatma. *S 12 Numaralı Sofya Şer'iyeye Sicili'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Yıldız, Hacer. *50 Nolu (H.1254/M. 1838-1839) Tokat Şer'iyeye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa. *el-Vesâyâ ve'l-Vakfî'l-Fıkhî'l-İslâmî*. Dımeşk: Dâru'l-Fıkr, 1996.
- Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa. *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*. 10 Cilt, Dımeşk: Dâru'l-Fıkr, ts.

STRUCTURED ABSTRACT

In Islamic law literature, guardianship refers to the management of the property of underage children and people who have reached adolescence but lack capacity due to reasons such as junun, atah and sefeh, by a guardian or guardian. As a result of situations requiring guardianship, the property of the restricted person is both protected and managed by appointing one or rarely more than one guardian. In this way, negativities such as the destruction of the property of the restricted people, being damaged or being taken over by others in some way are prevented. In the verses of the Quran, it is ordered that the orphan's property should be approached in the best way possible until he reaches adulthood, that the property of the dissolute person and those who have not reached puberty should not be given, but when they reach puberty, the orphans should be tested and if it is seen that they have reached adulthood, their property should be delivered to them. In the classical sources of Islamic law, the subject of tutelage has been examined in a theoretical sense, primarily under the main title of "kitâbu'l-vesâyâ" and within other subjects of fiqh. However, the number of studies on guardianship, especially on practice, is very few. The manner and process of appointing the guardian appointed to fulfill the obligation imposed on the society and the state by the guardianship, which is about the management of the property of orphans for whom extremely serious divine warnings have been made, is at least as important as the subject itself and its follow-up requires sensitivity. A clear answer to the question of how the theoretical rules put forward by Islamic law in the context of guardianship are reflected in the practice of appointing a guardian can only be possible with the data obtained from the records in the courts. For this reason, in order to reach a sound conclusion in our research, it was felt necessary to apply to the sharia registry. In our study, we try to determine the way and method followed in the appointment of guardians by examining the appointment procedure of guardians appointed to children in the Ottoman Empire, where Islamic law was applied. Thus, this study aims to clarify what the practice was like in the Ottoman Empire. During the study, sample records in the sharia registers, where the affairs and transactions in the Ottoman courts are recorded, are used, and when necessary, fiqh sources and fatwa magazines are also consulted. There is no information in classical fiqh sources and fatwa magazines about the procedure to be followed during the appointment of a guardian. Regarding the guardian appointment procedure, what information will and will not be included in the court record, who will or will not be present in the court, the words to be used in the offer and acceptance of guardianship and similar transactions are not an area that fiqh is concerned with, but emerged during the execution of fiqh provisions by the court. Therefore, our study was shaped by the example of sharia registries, which are court records. In the light of the court records we have examined, it can be seen that the guardian appointment procedure in the Ottoman Empire was formed within the framework of the fiqh rulings given in classical fiqh sources and the fatwas given by the Ottoman ulama. Although the general practice is shaped in line with the views of the Hanafî sect, it is sometimes observed that it is also acted in accordance with the views of other sects. The principles determined by the jurists in the appointment of a guardian are carefully preserved, and all information required during the appointment of a guardian is completely recorded. In this sense, it is understood that utmost care is taken to provide the identity and address information of the guardian and the guardian, to ensure that the guardian meets the conditions required by the guardianship duty, to ensure that the offer and acceptance, which are considered indispensable for the guardianship contract, are realized, and to ensure that the parties and witnesses are present in court. When conditions require, alimony is assessed for the children and a fee is assessed for the guardian, thus solving the children's problems and allowing the guardian to perform his duties comfortably. It is seen that the same procedure is followed in the appointment of guardians both for children and for insane, destitute and debauched people. It is understood that in order to carry out the guardianship in a more healthy way, by taking into consideration the abilities and workload of the appointed guardian, the guardian's burden of duty is relieved by appointing a guardian, and any loss is prevented by making a mistake while disposing of the limited person's property. As can be understood from here, it is also seen that the guardianship-related transactions of the guardian are supervised by the minister. As a result, as can be seen from the documents, both the preparation of documents for guardianship and the assignment of wages to guardians for their work are the main indicators that guardianship has turned into an institutional structure.